

ZEMPLÉNI FÁKLYA

A FÁY ANDRÁS TÁRSASÁG FOLYÓIRATA

TARTALOM:

EMÖDY LASZLÓ: ZEMPLÉNI ÁRPAD EMLÉKEZETE. (ARCKÉPPEL.)

PETŐFI SANDOR: ITÉLET. (VERS.)

M. SZEMERE KATINKA: EGY ÉV. (ELBESZÉLÉS.)

NOVAK SANDOR: SZÉNEGETŐ. (VERS.)

GÁL FERENC: A SZÜLŐ ÉS GYERMEK LELKI KÖZÖSSÉGE.

DRAGORITS EUGÉNIA: AZ ELTÖRÖTT VAZA. (VERS.)

FARKAS ANDOR: A RÉGI JÓ FELVIDÉKIEK.

ZSOLDOS BENŐ: DALOK A MAHASÉNABÓL.

ALMASSY GYÖRGY: FÁY ANDRÁS ÉS A MAGYAR JÓZANSÁG.

FARKAS DEZSŐ: A NAGY ÉJSZAKAN. (VERS.)

NOVAK ISTVÁN: A VAK LELKÉSZ. (VERS.)

KANTOR MIHALY: PAR SZÓ A SIKERES NÉPMIVELÉS

SZEMÉLYI ÉS TÁRGYI FELTÉTELEIRŐL.

FIGYELŐ. — MAGUNKRÓL ÉS EMLÉKEINKRŐL. —

A FÁY ANDRÁS TÁRSASÁG ÉLETE.

III. ÉVF. 2. ÉS 3. SZÁM. SZERENCSE, 1944. JÚLIUS HÓ

Emődy László
a Fáy András Társaság tb. tagja

Zempléni (Imrey) Árpád emlékezete

Irta: Emődy László

Ez a kis írás félig emlékezés, félig egy lezárt írói életpálya keresztmetszete kíván lenni, szóval szubjektív és kritikai elemekből tevődik össze.

Akiről szólni akarok: Zempléni (családi nevén Imrey) Árpád, a magyar turániség költő-apostola, a gimnáziumban tanulótársam s egyúttal szívem szerint való jóbarátom volt.

A múltak homályába vész az az idő — most ősszel múlt 64 éve —, amikor őt a sárospataki ősi kollégium padjain megismertem s erősen kódos már annak emlékezete is, amikor 6 évvel később kezébe vette a vándorbotot s az iskolának egyszersmindenkorra búcsút mondott.

Ebbe a hat évbe ágyazódott bele a mi mindvégig zavartalan barátságunk. Milyen volt a gyermek Imrey? Hát ha a gyermekség szünet nélkül való játszásokból, pillangókergetésből, kevés felelősségből és sok szabadosságból áll, akkor azt kell mondanom: Árpádnak nem volt gyermekora, ő nem volt gyermek egy percig sem. De nem akarok rébuszokban beszélni. Tállyáról került be Patakra körülbelül 14 éves korában s a szülői házból szörnyű szegénységet hozott magával, amelynek emlékeitől sokáig nem tudott szabadulni. A kis családnak csak egy kenyérkeresője volt: édesanyja, de viszont súlyos tehertétellel küzdött, a hazuról gyakran távollevő, időnként azonban ott fel-felbukkanó családfővel: Árpád apjával, akit ide-odthajtott nyugtalan vére. Ez az ember, már mint férj és családapa, összeütközésbe került a társadalmi renddel s bolyongója lett a nagyvilágnak. Családja többnyire mit sem tudott róla s még örülniök kellett, ha nem kaptak róla semmi hírt.

Imrey Árpád, a múzsák eljegyzettje, a családi hajlékban csak egy küzködő édesanyát s verítékkal összefolyó könnyeket látott. Továbbtaníttatása az anyagiak teljes híján egyik évről a másikra maradt s a fogékony elméjű, mély érzésű csupaszív gyermek csak úgy tengett-lengett az ősi hétszilvafás portán, mint valami nem gondozott virág.

Ez az életmód megedzette Árpád lelkét, de zárkózottá is tette. Nagy elhatározások lobogtak benne, lelki szomjúságát megpróbálta Petőfi, Arany olvasásával csillapítani, de a pillanatnyi felüdülésen túl annál kínosabb volt arra gondolnia, hogy ő belőle sohasem lehet az, aki ez a két nagy szellem volt: műveltsége megszerzésének komoly, úgy hitte: elháríthatatlan akadályai vannak. Pedig megérezte, hogy ő költőnek született.

E vívódások történetírója ő maga *Költő lcszek* c. versében, amely *Önvád* című kötetének egyik kiváló darabja. (Ezt a verset olvastatni kellene az iskolákban, de idáig tudtommal még nem jutott el a pedagógia!) Itt mondja el, hogy jó sors s jó rokonok végre is bejuttatták őt Patakra. Azt hiszem: a Tállyára való Maklári Pap Miklós és Kovácsy Sándor jeles pedagógus-tanáraink is lendítettek a dolgon.

A költőt *Maklári Pap Miklós* fedezte fel benne 1882 őszén, amikor erről kellett dolgozatot írunk: *Este a pusztán*. Árpád verset írt róla s műve a tanár úr nagy elismerésében részesült, mi pedig boldog örömmel nyugtattuk ezt a mention honorabet, mint első költői sikerét.

Ekkor kezdett ő kifelé is litterátorkodni, mint a rövidéletű Mendúr-lapok szerkesztője és egy talán még rövidebb életű IV-ikes Önképzőkör mozgatója. Ennek a költői termését javarészből ő szolgáltatta.

Az alsó osztályokban az első tanulók közé tartozott Árpád, az év végén állandóan kijárt neki a könyvjutalom. Ahogy azonban az V-ik osztályt elértük s még inkább a VI. osztályban, az ő tanulmányi mérlege egyszerre megromlott. Kettős oka volt ennek: egyfelől új tárgyak és új tanárok bevonulása az iskolába, a görög nyelv, amelynek zord aoristosait Szinyei Endre tanárunk semmivel sem tette enyhébbé és a felsőbb mennyiségtan, amelynek képleteit Zsindely István tanárunk színezte sötétre. És: a litterátorkodás, amely az Erdélyi-Önképzőkörbe való belépéssel végzetesen felszívta barátunk minden energiáját. Ma is emlékszem egy itt felolvasott igaz költőiségű ódájára, amelyben a Tállyán eltemetett *Lavotta János* emlékének hódol. (Nem azonos a Turáni Dalok *Lavotta* hegedűl c. darabjával.) Ebben az időben nem is volt hozzá fogható diákköltő Patakon. Egyik-másik ezidőbeli verse belekerült később gyűjteményes munkáiba is.

De mit ért mindez, ha Árpád bizonyítványa megromlott! 1885

végére az egykor mindenből jeles tanuló osztályzatai között két szekunda éktelenkedett: egy a görögből, egy a mennyiségtanból.

Ez már több volt, mint amit az érzékeny lelkű ifjú elviselhetett volna. Búcsút mondott Pataknak és javítóra sem jelentkezett. Hozzám az utolsó 2—3 évben sokat járt Árpád: édesapámék egyszersmindenkorra meghívták őt egy kis vasárnapdélutáni jó uzsonnára, s ő jött is és nagy áhitattal hallgatta édesapámnak Petőfiről és a 48-as idők Fiatal Magyarországaról való elbeszéléseit, el-elnézegette Petőfi dedikáló sorait a Hóhér kötele borítólapján.

Úgy ment el Árpád, hogy el sem jött hozzám, egyik legjobb barátjához búcsúzni s én soha többé nem láttam őt ebben az életben, amiért már magamat is okolom.

De mielőtt elment Patakról, lerótta mégis egyhelyütt a kegyetemes emlékezés adóját. Elzarándokolt Széphalomra, Kazinczy Ferenc sírjához s 1885 június 27-ik kelettel ezt írta a vendégkönyvbe:

„... hív és nagy vala!”

Imrey Adonicus.

Tudnivaló, hogy ezidőtt még „Adonicus” jelzéssel küldözgette hírlapi közlésre szánt verseit.

Ez a kis epizód erősen rávilágít Imrey Árpád jellemére. Pedig, hogy milyen mély volt az önérzetén ejtett az a seb: mutatja éppen az ősi iskolavárosból való hirtelen és búcsútlan eltávozása. Meg hogy egyelőre kísérletet sem tett a szekundák kijavítására. Úgy elviharzott Patakról, hogy az országút sem porzott utána. (Évek múlva tett csak valami összevont vizsgát.)

Nincs adatom, de biztosra veszem, hogy a tályai szülői házat is messzire elkerülte. Mintha csak egy költő-óriásnak, Petőfinek a sorsa ismétlődött volna meg ebben az életsorsban.

A továbbiakat főként Szilva Béla, Árpád földije s benső barátja közléséből tudom. Nagyon keservesen megszenvedett mindazért, amit mint tanuló elmulasztott. Első állomása Debrecen volt, ahol beállott a református egyház presbitériumához jegyzői írnoknak (gyönyörű írása volt!), e mellett irogatott riportot s egyebet debreceni lapokba, de ebből úgy látszik, nem tudott megélni, mert aztán elmegy Pusztá-tenyőre tanyai iskolai tanítónak. Itt sem állapodik meg, megint csak a kálvinista Róma vonja magához, míg aztán a nagyobb érvényesülés vágya és lehetősége révén ő is, mint annyi más, Budapestnek, a nagy Babilonnak vonzási körébe kerül.

Öt év morzsolódott le eközben életéből. A fővárosban lassan-lassan nevet szerez magának. Megélhetése is tűrhetőbbre fordul, különösen 1894-től, amikor budapesti első állását (ami írnokság volt a főváros gazdasági hivatalában) Arany László közbenjárása folytán a Magyar Földhitelintézetnél élete fogytáig betöltött segédlevéltárosi állással cseréli fel.

A családi boldogság is bekopogtat hozzá, igaz: elég későn, körülbelül 37 éves korában, mégis idejében arra, hogy megédesítse tengerek küzdelmes év kínos-keserves hányódásait és keserőségeit.

Felesége: Révész (Riszdorfer) Anna minvégig, jóban-rosszban kitartott költő-férje mellett, méltónak bizonyult a feleség névre. Sőt művészi tehetségével is szerencsésen símult hozzá, az élet nagy álmódójához.

Csak egyben volt hiányos a boldogságuk: a gyermekáldásban. Egyébként a Bástya-utcai családi fészekben szép egyetértésben éltek s ez a boldogság csak a jó édesanya: özv. Imrey Andrásné halálával fordult gyászba, majd Árpád kidőltével szakadt meg. A szegény költőt, aki valami különösebb életrevalósággal sohasem dicsekedhetett, megölte a proletárdiktatúra sok éhezése. Egyébként nagybeteg szervezete elgyengült, életereje felörlődött s 1919. évi október 12-én Budapesten meghalt. Szinte haláláig dolgozott.

Imrey Árpádot, írói nevén Zempléni Árpádot, mint költőt, ma sem ismerik eléggé s nem méltányolják érdeme szerint. De még ezt a nem-teljes elismerést is sokára kapta meg.

Első kötetének keserű hangja okozta-e vagy az ismeretlenből való felmerülést kísérő bizalmatlanság: nem tudom, de tény, hogy a hivatalos kritika, értve különösen az Akadémia tekintélyét és mindenkori szócsövét, a különben érdemes Budapesti Szemlét, ezt az első kötetet kifejezetten ellenséges érzéssel fogadta, legalább is érdemén alul lekicsinyelte.

A különben is érzékeny és könnyen sebezhető költőt e barátságtalan fogadtatás még érzékenyebbé tette. De egyúttal kételkedővé is — a saját tehetségében.

Keserűen vádolja magát például *Édesanyám mit örökölsz tőlem* című konteménnyében, amiért átálmodta, átábrándozta az életet, ahelyett, hogy gyakorlati oldalán fogta volna meg.

Az efajta hangok stilszerűen csatlakoznak első kötete hasonló hangulatban fogant egyes darabjaihoz, mint az *Önvád*, *Az első kétség*.

a *Késő bocsánat*, *Hozzád kiáltok*, *Hiúság*. Ez az utolsó, lelki vergődéseinek egyik legmegragadóbb visszhangja.

Mélyebbre száll a keserőség és mélabújának színe megtisztultabb alakban nyilatkozik meg a *Vasárnap*-ban. Egészen azonban ezidőtájt (1888—1894, amely idő magában foglalja első kötete megjelenési évét is) valami egészen céltalannak és mit sem érőnek látja az életét. Valami lelki bénultságot érez és éreztet; nincs hite.

Az *Üzenet*-ben keserűen mondja céltalannak látott életéről:

„Ki hősnek készülék tragédiákra,
Csöpp szerepem egyhangún mormolom,
Viharzó lelkem mennydörögni vágyik
S alázattal törik meg homlokom.“

Néha eljut — ami különben nála ritka — a démonizmusig is. Ilyen a *Viharban*, különben egyik legszebb költeménye.

Másszor, mint az *Egykedvűen*-ben szomorú kiábrándultsággal hirdeti:

„Már csapás oly nagy nem érhet,
Amelyben én meg ne nyugodjak.“

De szemmel láthatóan fáj neki ez a leszerelt vágyakkal való tengődés.

Szinte kicsordul a könnye, mikor ezekre a szavakra fakad:

„Ha tán meglátnak engemet majd,
A terítőn vesznek csak észre.“

Máskor ismét felséges nyugalommal és büszkeséggel tér napirendre e ferde világ ferde dolgai felett.

Huszonötödik születése napján írott *Huszonöt év* c. verse jár ilyen parnasszusi magasságokban. Maga a testi léttől s az anyagi világtól különszakadt, öncélú tiszta szellemiség világa ez, amelyben minden, ami alant van, ennek a küzdelmes életnek minden gondjával, szenvedésével és erőfeszítésével együtt, olyan kicsinyesnek, törpének és haszontalannak tűnik fel.

Nem idegen lelkétől a tréfás hang sem. Ilyen a kifejezetten tréfának nevezett *Az égből*. Kedves fesztelen hangjával Petőfire emlékeztet a *Mi könnyebb* vagy a *Rom* c. versike. Néha finom gúnynyal színeződik a könnyebb hangnem. Ilyenkor Heine jut eszünkbe.

Kezdetől fogva sokat fordít németből, franciából és különösen olaszból. A műfordításhoz korán elkezdett nyelvtanulásai révén jutott el.

Elsősorban a szemlélődés, a lélekanalízis költője. Egészen jól

bírja ugyan a játszi dévajkodás hangját is és különösen ért ahhoz, hogy kell egy-egy jelentéktelennek látszó apróságot epigrammszerűen kihegyezni (a legsikerültebbek egyike ebben az epigrammatikus ki-képezésben a *Kézsók*, mely „semmiáron még nem szerelmi jel”), de lelke tépelődő, búskomoly alaptermészeténél fogva akkor van igazán otthon, ha egy-egy érzést, egy-egy gondolatot tovább fűzhet s váltokozva mutogathatja meg ezek áradásait, apadásait, örök változékonyságát.

Ilyen az „Újabb költemények” kötetében a *Jegecek*, a *Tavaszi mezőségen*, *A narancs*, *A félkeztyű*, *Bizonytalan költők*. Ilyen a *Didó* c. verses lírai regényben a *Csigaház* c. darab, Imrey legmélyebb filozófiával teli remek verse.

Lírájának feltűnő jellemvonása a társadalmi kérdésekkel való foglalkozás. Különösen erősen foglalkoztatja szellemét az erők és gyöngék, elnyomók és elnyomottak viszonya.

Lehet-e gyöngédebben hozzásimulni a szenvedőkhöz, a szegényekhez, mint ahogy ő simúl a *Nyári fény* c. kis bájos költeményében?

Egyaránt foglalkozik társadalom- és természetfilozófiával.

A *Láz* c. nagyobb költeményében úgyszólván az emberi társaslet fennállásának alaptörvényeit vizsgálja s arra az eredményre jut, hogy az ember elhelyezkedése a természetben alapjában hibás. Nem ismerjük a valóságos Istent s nem is igyekszünk megismerni. Ideálja a szabad ember, aki a teremtéssel szemben is függetleníti magát.

A *Munkások császára* c. költeményében a társadalomjavító törekvések örök tragikumát tárja fel.

A *Szeretet májusa*-ban a szeretetet hirdeti a társadalom fennállásának alapjául.

A testvériség és szeretet igéi csendülnek ki *Az ember* c. tan-költeménynek nevezett nagyobb verséből is.

Van egy 1890-ből való nagyon kedves verse a Hegyalja akkori szomorú pusztulásáról. Szülőföldjén: Tállyán írta, ahova ekkor hazalátogatott. Rövid négy versszak, ezért ideiktatom:

A HEGYALJÁN.

*Szegény város! szörnyen megváltozott,
Mint egy himlőt kapott Madonna-arc,
Kívül a hegyben bús, elátkozott
Dühvel foly ember s férgek közt a harc.*

*Végső falatját védi s tűzborát
Pusztító férgektől a földműves:
Pusztúl Tokaj — haldoklik a borág,
Bachus öregszik, — a furmint kivesz!*

*Ez van felírva hegyhátak előtt;
A rémült ég boltján ez sápadoz;
Ezt siratják a roskadt háztetők;
Erről sóhajt a szél bokraihoz.*

*A föld szegényül, kincseket nem ad,
Sőt minden régít lassan visszaszed;
Minden ajándékát, adott szavát:
Kedélyt, bort, ifjúságot, kenyeret! . . .*

Zempléni általában sokhúrú költő. Elsősorban lírikus, lírai hajlandósága átüt epikai alkotásain is s egészen sajátos jelleget és zamatot ad nekik.

Lírai költészetének legszebb virágai *Didó* c. verses regényét díszítik. Regénynek nevezi a költő, de ami regény volna, az tulajdonképpen csak keret, egy boldogtalan szerelem emlékháza, amelyben nap-nap után megfordul a holt szerelmesét feledni nem tudó Eneász, aki maga a költő. Sohasem jön üres kézzel, szebbnél szebb virágokat tesz le imádottnak fejfájára. Sohasem lehettek teljesen egymásé: a halál, *Didó* halála kettévágta a csomót. Nem lehet a legmélysegebb meghatottság nélkül olvasni a perzselő szerelmi hév és az emésztő fájdalom e különös találkozását. Nem a képzelet műve: élményi eredetű, ahogy Szilva Béla, Imrey benső barátja nekem elmondta.

Legmegrendítőbb hatású darabja e dalfűzérnek a már említett *Usigaház*.

Zemplénit korán sem méltányolta eléggé; az irodalomtörténeti könyvek, jó, ha éppen megemlítik a nevét s legfeljebb annyit tesznek hozzá, hogy ősi mondáknak és különösen finn-ugor népek mondáinak, hagyományainak a feldolgozásával foglalkozott.

Ő volt valóban a turánizmus megalapítója a magyar költészetben.

A sárospataki főiskola könyvtárára hagyott könyvei láttán nem férhet semmi kétség hozzá, hogy Zempléni e műfaj műveléséig ren-

geteg tanulmány árán jutott el. Ezek a források voltaképpen csak tudósok előtt ismereteseek.

Mindenesetre nehéz vállalkozásra adta a fejét, amikor az a gondolata támadt, hogy ezekből a porlepte régi dolgokból újat, mégpedig költőit alakít a jelenkor magyarja számára. Az e fajta költői munkát mindig az a veszély fenyegeti, hogy az író tudós, de élettelen, száraz, élvezhetetlen dolgot alakít. Halottat akarna feltámasztani, de ez sehogysem sikerül neki. Életet nem tud önteni művébe. Például ilyenek Ebers német író egyiptomi tárgyú regényei.

Zempléni azonban győzte költészettel és költői érzéssel. A patinával óvatosan bánik, vigyáz, hogy tönkre ne tegye. Végtelenül érdekes alkotások ezek. Nem mind egyenlő értékű, de valamennyin rajta van teljes érintetlenségben egy közös vonás: régenmúlt korok naív hitének hitelesítő bélyege.

A Turáni Dalok c. kötetében olvashatjuk ezeket. Egyrészők a legősibb nyomok körében (*A világ teremtése, Nimród ivadékeinak elszármazása, Babylon*) mozog, *vogul asszir, osztják* források elevenednek meg előttünk. Az *Eddák* világa tárul fel, úgy jutunk el a *hün-magyar* mondakörbe, ellátogatunk az öreg *Eckehardt* krónikás kalauzolásával a *st.-galleni kolostorba*, ahol éppen kalandkereső őseink verik fel a kolostor csendjét, míg aztán fokozatosan derül a múlt homálya s a törökverő *Hunyadin* és a franciaverő *Fazekas* őrmesteren (Ludas Matyi költőjén) keresztül elérkezünk az újabb korba, leomlunk *Wesselényi* szent hamvai előtt s édes-bús hangulatba ringatózunk *Csokonai*, az ide-oda bolyongó nyughatatlan vérű költő és *Lavotta*, a muzsikusz halhatatlan dalain *Petőfi* lánglelke is felrajzolódik a filmre.

„Csodás lét! melyből árad a sugár
S hiányzik a halál.”

Egyéni ítéletem szerint a mitológiai múltból az *Istar és Gilgamesz* c. babyloni rege válik ki legjobban költői szépségével. Nagyon eredeti a *St. Galleni kaland* feldolgozása magyar ízével. *Lavotta* tragédiája pedig valóságos magyar szimfónia; egyes részei: Ima a hazáért, *Lavotta* szerelme — túlzás nélkül állíthatom — megrendítő hatásúak.

A kötet nemzetpolitikai vonatkozásait a „*Keletre, magyar!*” c. költemény fejezi ki s az *Örök magyar*; mindakettő program-költészet a szó legnemesebb értelmében. Zempléni álláspontja: *magyarnak*

*lenni annyi, mint népek kovászának, a történelem lendítő kerekének
lenni elszánással, küzdés, szenvedés, vérhullatás árán is.*

A könyv nagyszabású látomással végződik. Címe a *Tüzözön*, melyet a költő így nevez: rege a világ végéről. Tűzben ég az egész világ, népek ölik, pusztítják egymást; a népek harcában az elfelejtett istenek, Diosz és Dingir is beleszólnak; az emberek harca után az istenek párharca következik. Elpusztul a világ.

*„Mit a szeretet alkotott,
Harc, gyűlölet mind tönkretette,
Napisten futva menekül
Más tengerekbe, új egekbe.*

*Mint a regék őstavasán,
Midőn először nekivágott,
Elűsztat csodaszarvasán,
Alkotni bölcsebb, jobb világot.“*

A költemény IV. jelzésű része nekünk szól magyaroknak. Hazáját félti a költő. Csak Széchenyinek lehettek Döblingben ilyen véres látomásai.

*„Szegény hazám, szegény hazám,
Kisdéd hazája a magyarnak:
Hogy elgázolnak, csöppnyi vér,
Az ütköző bosszús hatalmak!*

*Még árja nem vagy, hún se már,
Nem fájsz nyugatnak, sem keletnek,
Sem itt, sem ott nem vagy te honn,
Az árja bánt, a sárgák rég felednek!*

*Ha füsttel ég majd, ami por,
S forrázni fog majd, ami nedves, —
Lesz-e isten, ki földre száll,
Épitni bárkát, hogy menekhess?!*

*Az új mongol had eltipor
Mérhetlen gyilkos táborával,
Egy porba omlasz, bús hazám,
A hálátlan nyugat porával.”*

Ha arra a kérdésre kell felelni: minő helyet foglal el Zempléni a magyar költők rendjében? — ezeket mondhatom. Először is: egyéniség. Jóval több egyéni színe van, mint sok más emlegetettebb nevű költőtársának. Mély magyarsága ma is elevenen ható erő. Őszinte, mentes minden póztól. Európai és magyar egy személyben. Turánizmusával egyedül áll irodalmunkban. A szegények, elnyomottak, szenvedők iránt való meleg érzése is jellemző vonása.

Jegyzet: Zempléni Árpád művei, a Turáni Dalok kivételével — e kötete úgy tudom, az eredetivel egyidejűen angol fordításban is megjelent — ma már antiquáriusi forgalomban is alig kaphatók. Van egy elbeszélő kötete is: a Kis emberek. — 1939-ben, a költő halálának huszadik évfordulóján, egy kötetkére való eladdig kiadatlan eredeti verse és fordítása jelent meg. Ezeket dr. Gulyás József rendezte sajtó alá.

Az ítélet

A történeteket lapozám s végére jutottam,
És mi az emberiség története? vérfolyam, amely
Ködbevesző szikláibul a hajdannak ered ki,
És egyhosszában szakadatlan foly le korunkig.
Azt ne higgyétek, hogy megszünt már. Nincs pihenése
A megeredt árnak, nincsen, csak a tenger ölében.
Vértengerbe szakad majd a vér hosszú folyója.
Rettenetes napokat látok közeledni, minőket
Eddig nem látott a világ; s a mostani béke
Ez csak ama sírcsend, amely villámnak utána
A földrendítő mennydörgést szokta előzni.
Látom fátyolodat, te sötét mély titkú jövendő,
És, meggyújtván a sejtés tündéri tűzét, e
Fátyolon átlátok, s attól, ami ott van alatta,
Borzadok, iszonyodom, s egyszersmind kedvre derülök
És örülök szilaján. A háború istene újra
Fölveszi páncélját s kardját markába szorítván
Lóra ül és végigszáguld a világon.
Két nemzet lesz a föld ekkor, s ez szembe fog állni:
A jók s a gonoszak. Mely veszte eddig örökké,
Győzni fog itt a jó. De legelső nagy diadalma
Vértengerbe kerül. Mindegy. Ez lesz az ítélet,
Melyet ígért Isten, próféták ajkai által.
Ez lesz az ítélet, s ez után a mennybe repülünk
Nem lesz szükség, mert a menny fog a földre leszállni.

Petőfi Sándor.

Egy év

Elbeszélés

Irta : Máriássyné Szemere Katinka

— Adja ide kelmed a kezét . . .

Öreg Varga Mihály csak félfüllel hallotta a sultogó hangot, mert jóformán aludt, de ösztönszerűen kinyújtotta a karját és megfogta a felesége görcsösre dolgozott ujjait.

— Bajod van, lelkem? — kérdezte félálomban.

— Nincs . . .

Erre aztán egészen elszenderedett Öreg Varga Mihály. Azt álmodta, hogy megint csak mállkapár ők ketten Zsuzsival. Ott állnak a kiskapuban, s az öreg akácfa fehér virágokat hullat rájuk, mint akkor, ötvenegy évvel ezelőtt. És megint csak azt beszélük, mint akkor.

— Ne menj te sehová, lelkem, Zsuzsikám, elveszlek én téged ebbe az egy szál rokolyába is . . .

— Nem úgy a! Én még elmék szolgálni egy évre. Meg akarom keresni legalább a ládába valót. Majd ha lesz mibe megsütni a kelmed kenyerét, elgyöhet értem. Egy év nem a világ, oszt kendre gondolok én ott is . . .

— Egy év? . . . De egy nappal se több! . . . Aztán akármi lesz, akármi nem lesz, érted megyek, el nem válunk többé soha . . .

Furcsa érzés járta át a Mihály szívét. Soká, soká ott érezte markában a kiskapu kilincsének a hidegét . . .

Most álmában is . . . olyan világosan érezte, hogy felébredt tőle.

Lenézett a kezére. Alig látta még a hajnali derengésben. A felesége két imára kulcsolt keze feküdt benne. Hidegen . . . holt-hidegen.

Öreg Mihály megrázkódott. A tekintete fölsiklott az asszony ráncos, sovány arcára. Színtelenül, békésen feküdt. Mosolygott. Aludt . . . örökre.

Nehezen lesiklott az ágyból, reszkető kézzel igazította el a kékcsíkos dunnát, aztán letérdelt az ágy elé és a másik tenyerét is rákulcsolta a párja kezére.

— Mi Atyánk — mondta csendesen. — Mi Atyánk, ki vagy a

mennyekben, szenteltessék meg a te neved . . . jöjjön el a te országod . . . legyen meg a te akaratod, mint mennyben, úgy itt a földön is . . .

Azt az örökre megrögzített mosolygást nézte azon a ráncos öreg arcon. De a ráncokat ő nem látta, csak a mosolyt. A dermedt csendet ő nem érezte, hanem egy hangot hallott mélyen bent a lelkében:

— Egy év nem a világ, oszt kendre gondolok én ott is . . .

— Egy év? . . . Uramisten, de egy nappal se több! . . . — toldotta Mihály az Ámen végibe. — Aztán akármilyen lesz, akármilyen nem lesz, utána megyek, el nem válunk többé soha . . .

Mihály rejtélyesen visszamosolygott az asszonyra, aztán kiment az istállóba, ahol a fia a lovakat csutakolta.

— András — állt meg az ajtóban. — András fiam, eredj harangoztatni . . . Édesanyádat elszólította az Uristen.

— Mit beszél, édesapám? — ordított fel az ember. — Hogy édesanyám? . . . De hisz semmi baja se vót az este! . . .

— Még kukoricát is morzsoltsz egy félszakajtóval — siránkozott a menyecske, aki a baromfit etette, de az ura kiállására odaszaladt. — Jaj nekünk, jaj, jaj . . .

— Csöndesen, fiam — intette az öreg. — Gyertek be, nézzétek meg . . . Mosolyog . . . Bizonyosan látja a mennyországot . . .

Délire összegyűlt már az egész család. Öt fiuk volt Varga Mihályéknak, meg két menyecskelányuk. Sereg unokával áldotta meg őket az Isten. Jajgatva, sírva jöttek a hírre, s legjobban marcangolta őket a bánat, ha az édesapjuk kétségbeesésére gondoltak. Hiszen ötven esztendőt töltöttek együtt az öregek, úgy éltek, mint a galambok. Soha összeszólalkozást, durva hangot nem hallottak tőlük. Egy test, egy lélek voltak ők ketten. Hogy tudnak most elszakadni?

És ámulva látták, milyen fenséges nyugalommal viseli az apjuk, amit az Isten ráért. Remegő kézzel hogy dobja az első rögöt a koporsóra, aprólékos gondnal hogy ülteti tele a sírt örökzölddel, szegfűvel, piros rózsával fejtül . . .

— Így tettük el a menyasszonyi ruháját is anyátoknak — mondta félig magának. — Rozmaringgalyakat raktunk föléje . . . Most eltettük a teste ruháját is. Ő meg vár bennünket az Uristen-nél, onnét mosolyog ránk . . .

Este, a temetés után pedig összegyűjlötte maga körül az egész nagy családot.

— Édesanyátokról akarok szólni nektek — kezdte csöndes hangon. — Hálát akarok adni a Mindenható Istennek ált. előttetek, akik mind általa láttatok meg a napvilágot, amiért megengedte, hogy egy egész hosszú életet vele élhessek és rövidre szabta az elválás idejét . . . Gyönyörűség volt vele a legnehezebb küzködés is . . . Tudjátok, hogy nem volt egyebünk egymásnál és a dőgos két markunknál, mikor összekerültünk. Éjjel-nappal munka vót az életünk, meg imádság, meg szeretet. Az Isten megáldott érte, megsegített. Szereztünk házat, földet, jószágot. Fölneveltünk beneteket becsületes embereknek, Együtt maradhattunk majdnem a végső határig . . . Áldott legyen az Urnak szent neve . . .

Az emberek megilletődve hallgattak, az asszonyok halkan sírdogáltak. A legfiatalabbik unoka a nagyapó térdéhez támaszkodva bámult rá ártatlan kék szemével.

Szólni senki sem mert. Csak a fali óra ingája lengett ide-oda. S a nyitott ajtón behallatszott az estharang csengése.

— Azt mondják — folytatta az öreg egy idő múlva —, hogy nem jó levetkőzni, amíg le nem fekszik az ember. De ti jó gyerekek vagytok. Anyátok édesgyerekei. Gondomat fogjátok viselni még egy esztendeig . . .

— Én a holnapi napon megcsinálom a végakaratomat. Igazságosan megosztom a földi vagyonkámát köztetek. Magamnak nem tartok meg egyebet, mint azt a sírhelyet ott, anyátok pihenője mellett. Azért vettem meg most, hogy véletlenségből se fektessenek máshová. A koporsómat is megveszem. A temetési költséget beteszem a takarékbá.

— Ez legyen az utolsó földi gondom. Élttem, dőgoztam, a becsületet megtartottam Isten és ember iránt. Hagyok magam helyett szép családot. Hát ezalatt az egy év alatt, amit még itt kell várnom, nem gyászolni akarom az életemnek azt a felit, aki előrement a mennyei hazába, hanem készülni akarok az örökkévaló találkozásra . . .

Mióta a világ világ, nem beszélt ilyen hosszúat egyvégtiben Varga Mihály, sem azelőtt, sem azután. Inkább azt lehetett volna hinni, hogy ezzel kifogyott belőle a szó, mert igen hallgatag lett. Békésen üldögélt a tornácon, vagy a kemence padkáján, megmegsímogatta valamelyik unokáját, rámosolygott a kis Zsuzsikára,

aki csupa nagyanyja volt, még a nevéen kívül is . . . Mindennap kiment a temetőbe, nyesegette a rózsabokrokat, kötözgette a szegfűket. Ősszel egy fiatal hársfát ültetett a két sírhely közé.

Egy év nem a világ . . .

És egy év múlva két sírhalom fölé hajolt a rózsabokor.

Ők ketten nem válnak el többé soha . . .

Szénégető

Hegyoldalban fákhöz lapul szénégető kis kunyhója.
Arca szenes, de a lelke fehér vászon, a csend óvja.
Város-lakó azt képzei, mily boldog az egyszerű nép!
Nem fertőzik tanok, elvek . . . Boldogság az egyszerűség.

Köszöntöttem. Ő foghegyen fogadta. Tán bizalmatlan
Város iránt, urak iránt. Szíve kihűlt szenes katlan?
Vagy tán ő is fojtva ég, mint földdel takart fadorongja?
Senyved benne a tűz, szava megszenesül, míg kimondja?

. . . Felesége jött meg akkor a faluból, mely a völgyben
Messze minden kultúrától éli napját elgyőlörten.
Egy kis sót meg szalonnácskát s lisztet vallott ki a háti,*)
Amivel egy hétig lehet kis éltüket prolongálni.

Fáradt is volt, izzadt is volt. Ő köszöntött: „Dicsértessék!” . . .
Hogy fölcsendült Jézus neve, templom-illat terjengett szél.
Elűzte a fagyot köztünk, zászlóink már megindultak
Egymás felé, színesedve. Kapcsoltak a jövők, multak.

Volt már beszéd tárgyunk elég. A férfi csak néha szólott,
Idegenség szenes-zsákja már nála is kioldódzott,
Tiszta búza hullt belőle: az ember-társ közössége.
A megértés, megbecsülés nem volt távol, . . . egy lövésre.

Esteledett . . . messze még a város, hová igyekeztem,
Szállást kértem. „Nincs ágy nálunk.” Én szavukra jót nevettem.
Mit nekem ágy, párna, paplan? . . . A friss pázsit mire való?
„Hát . . . ha az úr így gondolja!?” A föld a legjobb altató!”

Elővettem vacsorámat: sült húst, almát. — Tessék, tessék! —
Nem kóstolták meg se, mondván: ők a gazda, én a vendég.
Sőt frissen sült gombát hoztak bükkfa-nyáron, biz én ettem.
Ők Keletet élték újra, én Nyugatot szégyenletem.

*) Hátra, szerelhető forgácsból készült kis kas.

Friss forrásból jót ittunk, majd ledőltünk a kunyhó mellett.
(Bent az asszony.) Körültünk csend . . . éj . . . hűs erdei lehellet.
Leláttunk az alvó tájra, szikrázott az ég felettünk,
Fény-csodákkal, tér-csodákkal. Nem aludtunk, beszélgettünk.

Lelke most is zárt szoba volt. Üstökénél fogva húztam
Belőle ki a gyér választ. Ez intervjút kissé untam,
Mikor egyszer . . . véletlenül, így találtam sóhajtani:
„A kraszniki támadásnál ily szép éj volt, mint a mai.“

„Mit? Az úr is ott vót?... Ejnye... hogy restellem... mért nem szóloti?
Ott jutottam én fogságba . . .“ És a nyelve megoldódott,
Elmondta, hogy haslövéllel vitték el Szibériába,
Hát „kis évet“ töltött ott el, s úgy jött haza, ronggyá válva.

„Bár maradtam vóna ottan! mert hóttá nyilvánítottatott
Az asszony, aztán sérjhezment. (A kutyám is megugatott.)
Övé volt a vagyon, én meg, mint az ujjam, úgy maradtam.
Ide jöttem szén-égetni. Ami voltam, mind lent hagytam.

Messze van a falu innen, ott a tizedik határban,
Ők is éljék világukat . . . én is hű társra találtam.
Egy darabig haragudtam az urakra, a világra,
Mért csinálnak háborút? De most már mindegy, fene bánjal

Sok bolondot hisz az ember, míg fiatal, de mióta
Megvénültem . . . tudja Isten: másképp szól a régi nóta.
Nem csinálják a háborút, csinálódik az magától,
Gurul a kő, no, igaz, hogy az ember is tolja hátul.

Megdöbbsentem. Mi bölcs e vén! De ugyan ki tanította?
Akit a természet oktat, rányit az minden titokra?
Kényszerűség indul el . . . „no, az ember is tolja hátul“.
Sajtó, tözsde, ember-álmok, „csinálódik az magától“.

Elhallgattam . . . Ő jójtakát mondott . . . de én nem aludtam.
Hej, hogy élünk gyarló lények, egymás iránt elvakultan.
Fojtva égünk, szenesedünk . . . a szívekbe még nem látott
Senki! . . . Éj van . . . fent ragyognak az örök fény-miriádok.

Novák Sándor.

A szülő és gyermek lelki közössége

Irta : Gál Ferenc

A mai iskola célja nemcsak a tanítás, hanem elsősorban a nevelés. Hogy ezt a szerepét betölthesse, személyes kapcsolatot keres a gyermekkel, hiszen kölcsönös bizalom nélkül eredményes munkát végezni nem lehet. De aki közel férkőzik a gyermekek lelkéhez, vagy ha csak kívülről is figyeli viselkedésüket és beszédjüket, annak lehetetlen észre nem venni azt az egykedvűséget, amit sok gyermek a szülői otthon iránt tanúsít. Pedig itt kellene meglenni a legigazibb barátságnak. A barátság ugyanis nem más, mint bizonyos életközösség, ahol ugyanazok a célok, örömök, eszmények lelkesítenek bennünket. A gyermek a szülőtől kapja ugyan az életét, ami a legbensőségesebb viszony alapja lehetne, de nem lesz azzá ott, ahol az életközlés tisztán testi alapon marad. Ha a szülők csak a gyermek testével foglalkoznak, azt táplálják és ruházzák, a szellemi nevelést pedig rábízják másokra, akkor nem panaszkodhatnak, ha a gyermek lelke zárva marad előttük.

Nem arról van szó, hogy ők személyesen vezessék a gyermek szellemi kibontakozását, hanem arról, hogy érdeklődést mutassanak az iránt. A szülők esetleges alacsonyabb műveltsége sem vet ennek gátat, hiszen az élettapasztalat és komolyság tiszteltté teszik őket a gyermek szemében, ha ugyan más tényezők le nem rontják ezt a tiszteletet. Ha hiányzik a családi otthon melegsége, a szülő és gyermek egyformán szenved a rideg egyedüllétől. A művelt családok finom udvariassága nem enyhíti ezt a ridegséget, sőt a kifejlődött társadalmi formák leple alatt finom eszközökkel, de annál kitartóbban lehet egymás életét megkeseríteni. A gyermek ilyenkor idegenbe vágyik, minden ajánlatot elfogad, csak hogy megszabaduljon az otthon nyomasztó légkörétől. Felnőtt lányok belekapaszkodnak az első házassági ajánlatba, mert elképzelésük szerint rosszabb már úgysem lehet. Meg lehet figyelni azt is, hogy boldogságukat olyan úton keresik, amely mindenben ellentmond a szülők életmódjának, másrészt viszont a gyermekkor ridegségét nem könnyen vetik le.

A gyermekek számottevő csoportja csak az egyik szülő iránt

bizalmatlan. Az anyák bevallják, hogy szinte fellélegzenek, mikor az apa nincs otthon, vagy megfordítva. Ez még a jobbik eset, mert így a másik szülő, mint jó közvetítő, elveszi az ellentétek életét, és alkalma van arra, hogy az egyik vagy másik felet meggyőzze viselkedésének helytelenségéről.

E jelenségek nagy részének gyökerét *szociális okokban lehet megtalálni*. A lakásviszonyok nem mindig olyanok, hogy abban kedélyes családi élet kifejlődjék. A környezet vigasztalan egyszerűsége átragad az emberekre is. A szűk lakásokban pedig a családlagok lépten-nyomon egymásba bollanak. Az apát, sőt gyakran az anyát is, lekötik a kenyérkereseti gondok, s amikor fáradtan hazajön örül, ha csend fogadja. Hogy ilyenkor még gyermekeivel is foglalkozzék, ahhoz türelem és nem kis lelki emelkedettség szükséges. A fáradt szülő aztán könnyen kifejezést ad annak az érzelmének is, hogy gyermeke nem értékeli az ő munkáját, nincs tekintettel idegölő robotolására stb. A keserű kifakadások az érzékeny és önvádra hajlamos gyermeknél azt a búskomor hangulatot hozzák létre, hogy ő terhére van szüleinek s épen azért egyre jobban magába zárkózik. A hevesebb természetűek pedig kemény daccal vágnak vissza, hogy minden a szülők kezdeményezése; nekik nincs szükségük sem iskolára, sem más kiadásra.

A másik ok az, hogy hiányzik a közös szórakozás, amely legjobban közel hozza egymáshoz az embereket. A fiúk jó része egyenesen lealázónak tartja, ha neki szüleivel kell kirándulni, moziba, színházba stb. menni. Másrészt az otthon sem nyújt közös szórakozást. Az ifjúsági egyesületek játékműsora már annyira kimerítette a társasjátékok lehetőségét, hogy egyenesen művészet még a legjobbakaró szülőnek is olyan valamit kigondolni, ami gyermekét még érdekelné. Ez egyúttal arra is utal, hogy a mai gyermek érdeklődési köre a szórakozás terén is más, mint szüleié volt. Az egyszerűbb polgári családokban annyira felkapott mozilátogatás, még ha közösen történik is, természeténél fogva nem ad közös élményt. A nagy tömeg pedig, amely a környezetet alkotja, még a kölcsönös gondolatkicserélésnek is útjában áll.

Pedagógiai okként fel lehet hozni az elidegenedés magyarázatául a szülők túlságos szigorúságát. Ha a gyermeket nem nevelik, hanem kormányozzák, akkor ez úgy is fog viselkedni. Ha valakitől csak rosszat várunk, akkor abban hamar létrejön a keserű elhatározás: ha ezt vártad, nem is akarom, hogy csálódj. A külső kény-

szer előtt meghajol ugyan, de a belső ellentmondás megmarad. Az iskolában a szerető gondoskodásért az ilyen gyermekek a leghálásabbak. Legalább is addig, amíg el nem fásultak egészen és nem bélyegeznek minden közeledést képmutatásnak.

A fejlődő gyermeki lélekben olyan nagy tragédiák játszódnak le, mint a felnőttek életküzdelseiben, s nem egy azok közül végigkíséri egész életén. Azért jövőjét illetőleg épen olyan fontos a lelki egyensúly megteremtése, mint a külső életpálya megalkotása.

A lelki közösség fizikai előfeltétele a vérrokonság s ha hallgatunk a természet szavára, észrevesszük, hogy a szülőben szinte kiríthatatlanul benne van a szeretet ösztöne, a gyermek pedig nemcsak segítségre szorul, hanem méginkább vágyódik a szeretet után. Ahol tehát a természet megjelölte az utat, *ott az emberek jóakarattal mindig egymásra találhatnak.* Hogy a gyermek lelkileg beletalálja magát a családba, ahhoz szükséges, hogy merjen kérdezni és élményeiről beszélni. A rideg visszautasítás vagy a gúnyos elhallgatás hamar elveszi bátorságát. A szülői tekintély kifejezése nem jelenti azt, hogy a gyermeket családi ghejtóba kell szorítani, hanem azt, hogy a maga túlzott idealizmusát és könnyen fellépő rosszra való hajlandóságát tudja alávetni a szülői útmutatásnak. Ezt viszont szívesen megteszi, ha a szülőtől is kap megfelelő ellenértéket. Az ellenérték azonban legyen olyan, amit a gyermek túlzott idealizmusa mellett is értékel. A tisztán anyagi gondoskodás nem tudja lekötni és hálára indítani, de annál inkább ragaszkodik ahhoz, aki *kedélyéhez férközik és öröme hangolja.* Valamilyen formában érdeklődést kell mutatni a **gyermekek játékos kedve** és az ifjú szórakozási hajlama iránt. Az örökös moralizálás és munkára-serkentés ellenkezik természetével és optimista gondolatvilágának kiforgatását látja benne.

Másrészről persze az elkényeztetés is útjában áll a kedély kifejeztetésének. A gyermek igénye megnő, kielégíthetetlené válik és löbbé tiszta örömet nem tud érezni, mert unalmassá válik előtte minden.

Ha a közös örömök összekapcsolják a szülő és gyermek lelkét, akkor az összekötő szálakat erősíteni kell a közös munkában. Testi és szellemi együttműködésre sokszor nincs idő és alkalom, de legalább legyenek meg a közös vallási gyakorlatok. Érdemes megfontolni a nagy olasz nevelőnek, Pestalozzinak a nyilatkozatát: *A val-*

lásban van a legtöbb családi vonás, hiszen az Istent Atyánknak nevezzük . . . Az én Istenem az anyámnak az Istene. Tiszteltem Őt mindig, mert az anyám is tisztelte.” Amikor a magyar iskolatörvény a valláserkölcsi alapon történő nevelést írja elő, akkor talán öntudatlanul is az a célja, hogy a vallásban adjon szellemi otthont azoknak a gyermekeknek, akik tétova tekintettel ülnek az iskola padjai között és minden délből egykedvű vagy talán már fásult lélekkel indulnak hazafelé.

Az eltörött váza

— Sully Prudhomme —

Ford.: Dragorits Eugénia

*A váza, hol a bús, beteg
verbéna hajtja meg fejét:
könnyű ütéstől elrepedt.
S most viseli titkos sebét.*

*És napról-napra, csendesesen
terjed tovább és nő a seb.
— Bár hozzá nem nyúl senki sem:
már magától mállik, reped.*

*Mind elfolytak hűs cseppjei.
Virága hervad és lehull.
— Habár a szem nem sejtethi:
törött edény — hozzá ne nyúlj!*

*. . . Gyakran: szívünk is így visel
finom ütéstől mély sebet.
S bár nem mutatja semmi jel:
belülről fájó és beteg.*

*Kedve elvész, nyomtalanul
a seben át, mely csöpp — de mély.
Szerelme hervad és kimul:
tört szív, — vigyázz: hozzá ne érij!*

Jegyzet: Sully Prudhomme sz. 1839-ben. Híres és általánosan kedvelt, finom eszközökkel dolgozó költő. Első verseskötete 1866-ban látott napvilágot, *Stanzas et poèmes* (Stanzák és költemények) címen. Szonettjei: *Lés Epreuves*, *Lés Solitudes*, *Lés Destin*. (Megpróbáltatás, — Magány, — Végzet.) Ez a verse már több fordításban ismeretes.

A régi jó felvidékiek

— Egy felsőzempléni Herkules csinytevései —

Irta: Farkas Andor

I.

m

Szoros baráti kapcsolat.

Hat lábnyi embernek születni: szép és nagy gondolat. Újfalussy szépapámban, a régi felvidéki nemes úrban testet öltött ez a gondolat. Robosztus testi építményének félelmetes arányaira respektussal néztek zempléni kortársai. Lábai beillettek volna pilléreknek, karjai emelődaruknak.

Hírlett is róla, hogy egyszer, baráti poharazás közben, amikor nemcsak a hangulat emelkedik, s vet hullámtornyokat a fehér asztal körül, de az izmok is dagadozni szoktak, egy nyolcvan kilós cimboráját, félkézzel feltette az asztalra, mint a pincér a szódástíveget.

Testi erejénél csak erőszakossága volt nagyobb. Nem tűrt ellentmondást, ha akaratának végrehajtásáról volt szó.

Egy késő őszi délután pl. elküldte a kocsisát a jegyzőért, hogy jöjjön át egy kvaterkás máriásra.

Feneketlen sár volt. A jegyző visszaüzent a kocsissal, hogy gyalog nem jöhet, küldjenek érte kocsit.

— Kocsit? Hát még mit nem? — méltatlankodott szépapám, — hiszen egy órája sincs, hogy a lovakat megcsutakoltad. Eredj János a fáskamrába, ott van a puttony. Vedd a hátadra s eredj vissza. A tekintetes urat gyömöszöld a puttonyba s egy fél óra alatt itt légy vele, mert különben magam megyek érte. A jegyző liliputi emberke volt. Szépapámmal úgy aránylottak egymáshoz, mint a dán film-burleszk illusztris tagjai: Zoro és Huru.

Ez a magyarázata annak, hogy egy félóra múlva kezdetét vehette a vértelen párviadal.

Izomzatbeli felkészültségét, módjával adagoltán, barátaival is megismertette szépapám.

Ezek közé tartozott Nátafalussy is, aki a közeli községben: Nátafalván gazdálkodott. Kebelbarátok valának. Akkor még tudták egy-

mást szeretni az emberek, nemcsak a Nagy Hegyre kapaszkodóban, de arról lefelé ereszkedőben is.

Gyakran meglátogatták egymást s mégis mindig nehezen váltak el, különösen ha krivostyáni mellett hányták-vetették meg az ország dolgát.

Egy nyári meleg napon Nátafalussy volt a házigazda. Az ebéd órákig tartott, módfelett ízlett a krivostyáni s az elmaradhatatlan csutora szopogatása.

Alkonyat felé szépapám fogatott. De nem azért, hogy búcsúzkodjék.

— Gyere velem Hrabócra — mondta a barátjának —, pompás szerednyei borom van. És sima. Nem fog összeveszni a krivostyánival. Bekebelezél egy tállal a Hanyo trapacskájából, hogy jobban csússzék az itóka s elküldök Zékányért Kucsinba, mert tudod, hogy tres faciunt collegium.

— Pompás dolog lenne. Benne is lennék szívesörömet — felelte némi mélabúval Nátafalussy, — de megbocsáss, ma már nem mehetek. A sarjút hozzák nemsokára, a rakodás is folyik, s tudod, hogy ezek a tótok akkor kaparnak, mikor nem vigyáz az ember a körműkre.

— Majd vigyáz a béresgazda, hisz az előbb dícsérted, hogy milyen megbízható ember.

— Igen, igen, de ma reggel összerugott a feleségével s ilyenkor mindig felönt a garatra.

A kapacitálással nem ment szépapám semmire, még a szentjánosáldás után sem.

Kocsira ült. Kezét nyújtotta a barátjának. Ez magyarosan belécsapott.

— Hajts, Jano! — rendelkezett szépapám.

A kocsis a lovak közé cserdített s elindultak — mind a hárman. Szépapám, és Jano kocsin, Nátafalussy gyalog. A lovak egyenletes trappban mentek, Nátafalussy nem egyenletesen ugyan, de szintén trappban és meglehetősen hiányos öltözékben. Vasmarokban szorult jobbkeze kiszabadíthatatlanul: a szépapáméban.

Egy darabon hánykódott, ficánkolt, mint hal a horgon, cifrázta a tiltakozást, de végre, miután okosabbat nem tehetett, megadta magát.

— Rettenetes ember vagy, — mondta szépapámnak, mikor már mellette ült a kocsin — sokra vihetted volna a rablóvilágban.

Szépapám a porköpenyébe bujtatta az egyszál mellényben szuszogó Nátafalussyt, Jano megbíztatta a két pejt s rövidesen Hrabócra értek. Félóra mulva elkészült a trapacska, megérkezett Zékány is, hogy szabályszerűen megalakulhasson a collegium s megkezdődhessék a kvaterkás preferansz.

II.

Mikor a nyakravaló seprűvé változik.

Nevezett szépapám nagyon szeretett vásárra járni. Nem azért, hogy szerezzen, vagy eladjon valamit, hanem azért, mert lelkes barátja volt a vásári lacipecsenyének. Ez a lelkesedés vitte el egy alkalommal a nagymihályi vásárra is. Ugyancsak Nátafalussy szegődött hozzá útítársul, ezuttal önkéntesen.

A vásárban kiválasztottak egy szépen piruló menyecskét, vásároltak tőle egy hasonlóan szépen piruló karajt, fehér cipóba fektették (már t. i. nem a menyecskét, de a karajt) s elindultak a közeli kocsmá felé, melyet hamarosan el is értek.

Az ivóban két kecskelábú asztal terpeszkedett; az egyiknél zajdás asszonyok batyuztak*), a másiknál iparosok fogyasztották a hegy levét.

Nátafalussy a füle tövét vakarta. Itt ugyan elácsoroghatnak. Mire helyet kapnak, a lacipecsenye nem fog emlékeztetni többé a szépen piruló ízeesebb és ingerlőbb falatra: a sátoros menyecskékre.

Szépapám megnyugtató tekintetet vetett a barátjára s helyet szorított magának az iparosok mellett az egyik lóca végén.

— Fenenagy marha ember, — súgta az egyik iparos a szomszédjának.

Szépapám beszédbe ereszkedett a társaság tagjaival. Megkérdezte mindegyiktől, hogy mi a mestersége. Volt köztük asztalos, szűrszabó, timár, varga, kefekötő stb.

— Hát az úrnak mi a becsületes foglalkozása? — kérdezte az egyik mester.

Szépapám hűmmögött. Aztán így felelt:

— Nekem bizony elég különös foglalkozásom van. Nyakravalóval keresem a kenyeremet.

*) E kifejezés alatt falatozást kell érteni.

A szürszabó érdeklődve vetette fel a fejét:

— Hát az osztán hogy megyen?

— Az állami hóhér vagyok, — felelte szépapám isteni nyugalommal.

A társaság tagjai megrökönyödve tekintettek egymásra s fesszengeni kezdtek a lócákon, mintha sündisznó került volna a tóporuk alá.

Egyikük megkocogtatta bicskájával a poharat.

Bejött a korcsmáros. Fizettek mindnyájan s úgy igyekeztek kifelé a csárdából, mintha odakint tüzet kiáltott volna valaki.

A zajdás asszonyok is szedelőzködtek, mert nyelvelésüket elcsendesítette a kíváncsiság s végighallgatták a szomszéd asztalnál folytatott beszélgetést.

Szépapám rájuk szólt:

— No, ti csak maradjatok. Az asszonynépet én nem bántom. Csak azt akasztom fel közületek, aki megcsalja az emberét.

Az asszonyok felhajtották hátul a szoknyáikat s megnyugodva ültek vissza a helyükre; csak egy rohant ki közülök a csárdából, mint a fergeg.

A bent maradt asszonyok kacagásától a csárda ajtajának becsapódását sem lehetett hallani, noha úgy bevágta maga után a menekülő amazon, hogy rengett belé a korcsma épülete.

A lacipecsenyére pedig rá nem fagyott a zsír, a felszabadult asztalnál szépapámék jóízűen bekebelezték, leküldtek utána néhány pint bort a garaton, nehogy azt higgye a menyecske sültje, hogy ebgyomrába került átvonulási szállásra.

III.

Játék — tojásokkal.

Szépapám és hűséges barátja nemcsak egymás asztalánál, de egymás gazdaságában is otthonosan érezték magukat. Azonos összetételű társaság tulajdonának lehetett nevezni a két gazdaságot, megkülönböztetésül csak a két név sorrendjén kellett volna változtatni. Támogatták, segítették, utánózták és — becsapták egymást, hacsak elkalom adódott rá. Az utóbbit azonban úgy csinálták, ha csinálták, hogy a másik valahogy kárát ne lássa.

Nagy előszeretettel tenyésztették a fajbaromfiakat. Többfajta szárnyasuk volt, bár nem mintaszerűen gondozták őket s az elfajzással sem sokat törődtek. Elvégre nemzetközi kiállításon nem akar-

tak díjat nyerni. Hogypedig lépfenében, vagy diftériában hull-e el az aprómarha, az végeredményben tökéletesen mindegy.

Egy nyárelőt Nátafalussy átfürdőzött, csúzos bántalmaira enyhülést keresendő.

Hazaérkezvén, első útja szépapámhoz vezetett, ki a viszontlátás feletti örömében majd hogy agyon nem szorította.

A gazdasági udvaron szemlélődtek, mikor Nátafalussy a csűr tetején két gyöngygyúkot pillantott meg.

— Mi a fene, hát neked gyöngygyúkjaid is vannak?

— Vannak, amint látod, — felelte szépapám. — Szép jószágok, szép ruhát viselnek. csak a fejük, meg a hangjuk pocsék. A húsuk pedig ehető, vetekedik a fácánéval.

— Adhatsz a tojásukból?

— Hát hogyan. Szívesen.

Szépapám néhány percre magára hagyta vendégét, hogy a tojások becsomagolása iránt intézkedjék.

Mikor Nátafalussy hazaindult, a szolgáló egy liha batyuban harminc tojást adott a kezébe.

— Tessen rájuk vigyázni, nagyságos úr, — kötötte lelkére a távozó vendégnek.

Az pedig boldogan vette át a tojásokat s nem vette észre, hogy Hanyot visszafojtott hangtalan nevetés rázza.

A batyut korcánál fogva tartotta egész úton s ha a jobbkarja elfáradt, áttette a batyut a balkezébe. Váltott emelődarukon utaztak a nagyreményű tojások. Úgy vigyázott rájuk Nátafalussy, mintha üvegvázában törékeny virágszálakat vinne az arájának, akit, sajnos, sohasem sikerült megismernie.

Otthon személyesen végezte a fészekrakást, a kotlósok közül kiválasztotta a legpéldásabb viseletűt s csaknem oly nehezen várta a négy hét leteltét, mint az anyajelölt állat.

Végre elérkezett a nagy nap. El is telt, de a tojások közül egyen sem látszottak a csibék népesedési mozgalmának külső jelei. Az ötödik hét is családi örömek nélkül telt el.

Nátafalussy kocsira ült s Hrabócra hajtatott.

— Barátom, — panaszkodott szépapámnak — miféle gyöngygyúkok ezek a tied? A tőled kapott tojásokból egyetlenegy csibe sem tört ki, pedig a négy hét már napokkal ezelőtt letelt.

Szépapám bólintott.

— Nem tört ki, ugy-e. No, így már rendben van a dolog. Megnyugtattál ezzel a híradással.

— Hogy-hogy?

— Hát kérlekalásan, biztosat akartam tudni a kakas tenyészálatti képességéről. A neked adott tojásokon az én egyik kotlósom is négy hétig ült. Ki fogom cserélni azt a kakast vagy levágatom. Rué.

— Én pedig visszaküldöm neked a tojásokat s csináltass magadnak belőlük rántottát, — vágott vissza Nátafalussy epésen.

A jóbarát hrabóci időzése ezúttal rövid ideig tartott. Arcán a sérődöttség kifejezésével, hamarosan elhajtattott.

Másnap visszaérkeztek a tojások, egy cédula kíséretében, melyen egy szó csúfondároskodott: Jóétvágyat!

Az eset után két hónapig nem nyitottak egymásra ajtót.

De aztán kibékültek. Egy napon kocsi gördült be a Nátafalussy kúria udvarára. Szépapám szállt ki belőle, a béke galambjaival. A kocsis egy ketrecben tizenkét gyöngycsirkét emelt le a kocsiról (mind-egyik csőrében a béke eszményi olajágával) s az ajtón kilépő Nátafalussy lábai elé tette, kalapját — az előzetesen kapott utasításhoz képest — ünnepélyesen és némán magasra emelve.

— No, az istenfáját, szerencséd, hogy nem egyedül jöttél, — szólt mosolyogva a házigazda. — Isten hozott!

Megölelték egymást.

— Látod, — mondta szépapám — a harmadszori ültetés mégis csak sikerült. — Nagyot nevettek mind a ketten.

— Joszku! — kiáltott Nátafalussy az istálló felé.

Joszku kocsis megjelent az istálló ajtajában.

— Vidd be ezeket a csirkéket a konyhába, adjatok nekik szemet, meg vizet. Sobrit pedig (ez volt a kandur neve) akasszátok fel a csűrben egy szegre s nyúzzátok meg a rablót. De előbb eredj le a pincébe s hozz fel egy kupa bort.

Karonfogta vendégét s bevitte a házba.

Mikszáthtal mondom: Nyájas szép világ volt ez. Elaprózott fény. Fény, amely nem fog felragyogni sohatóbbé.

Dalok a „Mahaséná“-ból*

Részlet Maurice Bazring indus tárgyú verses színművéből

I.

. . . Mint messze pálma fenn a puszta légben,
Mint ködszigetke tengerek felett, —
Mint fénylő pára holdsugáros éjen,
Vagy szürkületkor fán ezüst-szövet:
Ugy tűnsz elé, fényhártya, kába álmom,
Amely meghal, ha túl az éj fele:
— Mint harmatsöpp, vagy fénylő hópehelyke,
Szállj le az égről, Holdnak gyermeke!

Jöjj, a sötétség elvonult a földről,
S holdfény rezeget az alvó tengeren;
Elfáradánk, bánattal telve lelkünk:
Hadd álmodjunk, — álmunk nálad terem.
A hold, csillag-sereg, lótusz virága,
A lilium s az esthomály: — mit ér?
. . . Óh, mert Tiéd az alkonyórák álma,
A lilium s lótusz — Te jó! Te szép! . . .

II.

. . . Már itt a hajnal, — tovatűnt az éjjel,
Vad szél fú a hullámzó tengeren;
Hajam ázott az éjjel harmatától, —
Óh, Hajnalom, Napom, — jöjj, jöjj velem!

Telve a lég a kerted illatával,
Az almafán ég a virágkehely.
Te édesebb vagy, — szebb, mint a virágok:
Virágom, Harmatom: óh jöjj velem! —

. . . Jöjj, hadd keressük a myrrhás hegyoldalt,
A tengert, halmot, hol tömjén terem . . .
Vad szél fú, — zúg a víz s a lomb a fákon:
Galambom, Tavaszom, óh jöjj velem!!! —

Angol eredetiből: ZSOLDOS BENŐ.

* Ez a műfordítás boldog emlékü tb. tagtársunk diákéveiből való.

Fáy András és a magyar józanság

Irta: Almásy György

Ma minden nép összefogja erőit és így várja a válság megoldását vagy a szakadék további mélyülését, jól tudva, hogy minden emberére szükség van mindkét esetben.

Európa leghuzatosabb helyén fekszik a magyarság — olvassuk Cs. Szabó László egyik írói örjáratában. A történelem félelmetes erői mindig óriási tömegeket sodortak erre a tájra. A magyar ezer éve állja e roppant vihart: hol sok, hol kevesebb, de mindig elég sikerrel. Sőt!

Aki itt él, Európának e viharsarkában, annak jól kell látnia, mérlegelnie s a reális talajon kell járnia. A tényekkel, a veszéllyel bátran szembe kell néznie, hiszen olyan kegyetlenül igaz Széchenyi kiáltása: „Egyedül vagyunk!” Nagyon egyedül, szinte csak mutatóul a finn-ugorok közül Középeurópa szláv és germán tengerében.

A történelem formálja a nemzeti lelket; a hazai talaj, a magyar élet a nyugodtan mérlegelő valóságérzékét fejleszti. Hogyne fejlesztené, mikor ez a valóságérzék, ez a biztos ítéletű józanság a megmentőnk zaklatottságunkban. Jaj az egyedül állónak, ha nem a nyugodt ítélet és józanság vezérli a nagy döntések idején! Akik egyedül vannak a nagy küzdelemben, azoknak az élet is segít: a magyar politikai józanság is a magáramaradottság élményéből fakadt főképpen. Természetesen ezt az elszigetelt helyzetünket bátran kell tudomásul vennünk, különben Herder jóslata keserű valóság lehet. Ma úgy érezzük, hogy indokolatlan volt ez a százévelőtti jóslat a magyarság lassú és biztos kihalásáról.

A nyelv elárul valamit a néplélekből, ha egy szavával nagyon gyakran találkozunk. Így vagyunk a *józanság*-gal is. Különösen gazdag hangulatú és tartalmú kifejezése ez a magyarnak. A józanság mindenekelőtt valamilyen bódulatnak az ellentéte. Aki bódult, az nem jó megfigyelő, viszont a józan embernek nyílt a szeme, világos a feje és helyén van az esze. A józan ember nyílteszű s nem fogad be egykönnyen üres újdonságokat. Aki józan, az a társainak a hatásával szemben is ellenállóképes. Megnézi, hogy ki mit mond és ki is az, aki

mondja. A józanság itt már egy igen fontos összetevőjét mutatta meg: ez pedig a szellemi önállóság. Aki józan, az nem báb.

A józan ember az indulatait is mérsékli. Mert az előbb említett szellemi önállóság is csak akkor lesz termékeny készség, ha az ítélet megalkotásánál nem hallgatunk az indulatok szavára.

Nemcsak az indulat, de így van ez a vágy terén is. Aki lehetetlen akar, nem józan; aki vakmerő, az sem. A józannak ismert ember az előrehaladás szempontjából inkább lassan jár, mint sietősen. A magyar közmondás így mondja: „Lassan járj, tovább érsz.” „Aki siet, nem sokat gondolkodik.” „A hamarban egy betűje sincs a jó-nak.”

Fáy András, akit a magyar ember egyik típusának érzünk, ezt a magatartást éli és műveiben is ennek követésére oktat. Fáy megmondja világosan, hogy mit nevez józannak. „A józan ész elnevezésen közönségesen értjük: az emberi értelem azon *gyakorlati* tulajdonát, melynél fogva az ember a világ dolgait a maguk *valódiságában*, menten szenvedélyektől, elfogultságoktól, mesterséges okoskodás nélkül felfogni s ítéleteit és teendőit ezen felfogásokhoz alkalmazni képes.”

A józanság e fogalmazásánál a gyakorlati gondolkodás, a dolgok valódi látása és mesterséges okoskodás nélküli megismerés és az ismeretek ugyanilyenemű alkalmazása fontos tényező. Fáy András is a gyakorlati józanság, a gyakorlati gondolkodás magyarja, nemcsak az elméleté. Eljárása tehát nem pusztán deduktív, hanem gyakrabban induktív és mint ilyen tapasztalati, gyakorlati volt.

A világ dolgainak valódi látásához megvolt Fáynál az éles szem. „Födolog Fáynál a szem és az ész” — amint Erdélyi Pál is írja a kitünő életrajzában. Fáynak csakugyan éles szeme van. Megakad mindenben.

Erős a megfigyelőképesége is: a friss realizmus és a józanság alapja. A megfigyelés a tájékozódás megelőzője. A megfigyelőkészség a magyar nép körében úgy nő, mint a fű. Ezt csak az tudja igazán, aki ismeri és figyeli a magyar közmondás bölcsességét. Napsütötte pusztákon, fénnel betöltött völgyekben élte le életét, Középeurópának legszárazabb és legverőfényesebb földjén: nem csoda, ha tiszta, erős színeivel mély és igaz távlat, zavartalan valóság látása nagy világossággal kapcsolódik. De ez csak a vidéki emberre illik. A városi ember tizedét se látja meg annak, amit az átlagos nép meglát a maga környezetében. Igaz, hogy Isten tanítása, a Természet a falusi emberé; a városi ember a technika üzőttségében él és maga a rohanás.

E ponton kis kitéréssel nem hallgathatjuk el korunk nagy problémáját. Az újabban megjelent kultúrfilozófiai munkák riasztanak bennünket erre a kérdésre. Együttélésünk, különösen a városok élete telítve van aggasztó tünetekkel, melyeket legjobban e vezérszóban foglalhatunk össze: az ítéleterő gyengülése. Mi ennek az oka? A városi tömeg mind kevésbé szorul saját gondolataira és saját kifejezésére. Olyan tudás, mely egy időben sokoldalú (forrása az újság, a rádió stb.) és felületes s olyan szellemi látókör, mely a kritikailag fel nem szerelt szem számára túl tág (mi mindent olvas össze a mai ember), elkerülhetetlenül az ítélőképesség gyengüléséhez vezet. Már pedig a józanság ép kritikai és ítélőerőt, készséget jelent.

A régebbi és szűkebb közösségi alakulatokban a nép maga teremti meg és maga üzi saját gyönyörködtetését énekben, táncban, játékban és atlétikában. Együtt énekelnek, együtt táncolnak és együtt játszanak. (Falun még ma is!) A modern (városi) kultúrában az emberek legjelentősebb része számára mindez eltolódott: az emberek énekeltetnek, táncoltatnak, játszatnak maguknak. A lélek táplálásában a passzív elem azonban, szemben az aktívval, állandóan szaporodik.

Ma mindenféle tudás, eddig sohasem ismert módon kerül a tömeghez (film, rádió, újság stb.); de e tudásnak az életben való feldolgozása körül baj van. A tömeg nem kapta meg, helyesebben még nem szerezte meg azt a kritikai kiválasztó szemüveget, ha lehet ezt a szellemi készséget így nevezni, mellyel az ismeretek, a reátóduló hatások közül a helyeset kiválasztja. A feldolgozatlan tudás pedig gátolja az ítélőerőt: a bölcsesség, a józanság útjában áll. (A magyar közmondás is így tartja: „Jobb kevés jót tudni, mint sok haszontalant.“ „Könyvek sokasága fejháborítása.“ „Nem szégyen nem tudni, de a tanulást futni“ (szégyen).

Tehát szükséges a magyar józanság ápolásához és fejlesztéséhez az erős megfigyelőképesség és a szemlélődő realizmus. A valóságnak ezzel a friss látásával együtt jár a józanság további fontos eleme a *természetszerűnek* a követése is. Talán fölösleges is hangsúlyoznunk, hogy a természettől való tanulás Fáynál másképpen szerepel, mint a naturalizmus képviselőjénél, Rousseau-nál. Fáy természetesége a világos, friss látás és bölcselkedés által tudatossá vált és jól begyakorolt ösztön.

A tudomány leszármaztatott, bizonyított világot állít szemünk elé. A józan bölcsesség ezzel szemben magát az életet ragadja meg minden mesterséges okoskodás nélkül a maga teljességében, melyet

nem lehet felboncolni és osztályozni, mert mindenkor egyszerű és mindig osztatlan egész. Kant így fogalmazza meg ezt: Józan az, aki a metafizika dolgaiban minden tudomány nélkül döntení mer.

A józanságnak ilyenformán való értelmezése kitölti Fáy egész gondolkodásmódját. A filozófiája is a józanság jegyét viseli magán. Itt a gyakorlati és az életből merítő régi görög filozófusokat becsülte. Sokat tanult az újaktól, így Rousseautól is, természetesen kritikával. Történetfilozófiája is józanságot mutat. A korabeli romantika ifjúi, rajongó és ábrándos látásával szemben a komoly, a józanul mérlegelő férfikort juttatja eszünkbe. Ez a komolyság a történelmet a maga valóságában akarja megismerni és megőrizni.

A politikai életre vonatkozó észrevételeit is a józanság sugallta. Amit az akkori legdivatosabb politikai áramlatról, a szabadelvűségről mond, az minden időben érvényes és tanulságos. Érvényes és tanulságos azért, mert majdnem minden koreszme ilyen módon mozditja meg a közvéleményt. Napjainkban, az eszmék e szörnyű birkózása idején nem lehet érdektelen erre figyelni. A szabadelvűekről (ekkor még szabadelműeknek mondták: szabad elméjű, szabad gondolkodású) azt mondja, hogy hazánkban három csoportra oszlanak. Az első osztályba azok tartoznak, akiknél az érzelem és a gondolkodás („fő és szív“) egy az eszme szempontjából. Bennük testté-vérré vált az eszme. Úgy éreznek és cselekszenek, amint beszélnek. Számszerint elég kevesen vannak. A másik csoport tagjait elvkergetőknek nevezi, akiknél a fő ugyan felvilágosodott és szabadelvű, de a szív, az érzelmi világ „tespedt és önzéshez tapadt“. Ezek csak beszélnek, de nem tesznek semmit. Sőt meg is ijednek, ha netalán a javaslataikat már-már elfogadják, mert félnek az áldozatoktól. E típusból már szép számmal akad a közéletben. A harmadik osztályt a „divatüzők“ alkotják. Ezek csak azért vallják az eszmét, mert divat liberálisnak lenni és „úgy gondolják, hogy ez a műveltségnek, a lelki emelkedettségnek a jele“. Az új eszméről talán olvastak valahol valamit, de az olvasottakat „egész lényükben felfogni és hazánk körülményeivel egybevetni nem képesek“. — Ha e két utóbbi osztályhoz tartozók aztán valamely közgyűlésen együvé akadnak, nem bír velük semmiféle józanság. Ilyenkor nem lehet szó mérséklésről; az lesz a nyertes, aki a liberalizmusban legtovább megy, a legtöbbet ígér. Ezért javasolja Fáy az ilyesfajta indítványok elhalasztását, mert így marad idő a józan megfontolásra.

Fáy nemcsak azt az utat figyeli, amelyet az új eszmék a közéletben leírnak, de számtalan apró megjegyzést tesz a műveiben (különösen a meséiben) a józan politikai haladással kapcsolatban. Azt mondja, hogy igen gyakran irígység tartóztat bennünket a haladásban. (A „Senki sem próféta saját hazájában“ — nálunk kétszeresen igaz.) „Jó, ha tiszteljük a régiségeket, de az avult mellett ne buzogjunk, hanem a régít alkalmazzuk bölcsen a jelenhez. Ne higyjük azt, hogy ami apáinknak jó volt, nekünk is megfelel. Új követelményekkel állunk szemben, tehát javítanunk kell, de óvatosan, „mert a régi kályhát nem mozdíthatjuk úgy, mint a régi bútort. Ha nem is törik össze, de bizonyosan füstölni fog.“

Nem szabad tehát, hogy a koreszmék kritika nélkül elragadjanak. A jó diplomatának is legelső kelléke, hogy ne imponáljon neki semmi. Nem szabad, hogy valami elkábítsa vagy befolyásolja ítéletét; akár külső benyomás, akár túlságosan erős érzelmi hatás. Igazi magyarnál talán nem is kell ettől félni. A gondolkodás nélküli eszmeimportálóknak ilyen keményen vág oda Fáy: „Vessétek el a buta tanácsot, mely nemzetiségünkől kiforgatna egykor és azt tenné, hogy se földön, se levegőben nem lennénk otthon.“ Mint ahogy a sólyom felel a tűzoknak, mely őt a repülés helyett inkább a futásra oktatja. „Hasznos a szép idegen példákat követni, de megválasztva. Sajátsága van minden nemzetnek, s ezt feláldozni a követésben veszély.“

K É T V E R S

A nagy éjszakán

*Az éjnek árnya nesztelen oson
A gondok ágyán alvó városon.
Az utca-lámpa örködik merészen;
Szótlan kapuk mögött didergő udvarok;
A holnap zárt ajtóknak dölve andalog,
Hogy valahogy belépni el ne késsen .*

*A messzeségben, fent a végtelenben,
Hol angyaloknak fényes szárnya lebben,
Szférák világa lett az ember útja,
S tudása mérge pusztulásra sujtja. —
Szívem a csendnek ritmusára dobban,
Segítnivágyás duzzad két karomban.*

*Az éj sötétje Isten függönye?
Teremtő álom? Titkos oltalom?
Vagy kárhozat, vagy — átkos borzalom?
Meváltó eszmék, tervek börtöne?
Eljött-e már? S ha nem, hát eljön-e?*

*Zárt ablakom torz látomásra tárul;
Keresztek buknak véres golgotáruul . . .
Sirok kivetnek vádló csontokat:
„Hol van, ki nekünk áldást osztogat?”
Máglyán zeng ének, zsoltár-dallamú . . .
Megnyílt egek és szertehullt hamu . . .
Valaki jön. Lelkem lángokban áll.
Új éji vendég? Rég elszállt a nyár.
Magam bús romjain torozgatok,
Nem járnak hozzám ifjú tegnapok.
. . . Valaki jön. Szobám fényárban úszik,
Ér enyhülés a szomjas Tantaluszig?*

Az összevisszaságban él a törvény,
A törvényt hozta, tartja valaki,
Ki alfa-omega . . . aki . . . aki . . .
— Igen, én az vagyok, aki vagyok,
Kinek nem ártanak tüzek, fagyok,
Halál, földrengés, bombazáporok,
Adok-veszek, hibátlan számolok.
Magamnak számolok, nektek soha,
Mert hü, igaz vagyok, nem mostoha.
Bár észokokra állva megtagadtok
S helyettem jót cserébe mit sem adtok
Bizonytalanná lett világotoknak,
Mégsem fogadtok el a végső oknak. —

Hol vagy, ki szólsz? Lásd, hasztalan kutatlak.
Beteg vagyok, csak így esik meg ez.
Bezárt az ajtó, zárt, sötét az ablak . . .
— Nyugtod leszen, ha látsz?
Ne tévedezz, nem döntő lényeg ez.
Ha látsz, ha nem csak egy valóigaz:
Az ember az, ki vár, mindig csak az.
Ha érkezem, ő leshelyéről kémlel,
Jön-e előttem hírnök égi fénnel.
Ha jön, elém rogy, sír, nevet, imád,
Fejemre halmoz szitkot, glóriát.
Nem orvost látni a szükségetek,
Vegye be gyógyszerét, aki beteg.

— De óh Uram! E pusztulás, mondd, mire jó?
— Beteg világnak kell az operáció.
A jobb kezem, ha megbotránkoztat,
Tudod, ugye, hogy én levágom azt.
Az Élet én vagyok, én, örökké tiszta, boldog,
A nagy betegbe én magamból addig oltok
Tragédiája lázas éjjelén,
Míg majd gyógyultan kel föl s jön felém.

— A jó, igaz mégis miért vesz el gazul?
Azok iránt, mondják, kegyelmes volt az Úr . . .

— *Mi terhes büne van a hulló csillagoknak,
S megszűnt-e életük, ha más örhelyre futnak?
Ti úgy elméregettek egy hitvány araszt . . .
Ki elveszíti életét, megtartja azt.
Rajtam kívül úgy sincen semmi élet,
S ha van, minek a bíró és ítélet?*

*A jó igaz . . . ne aggodalmaskodj miattok,
A fékevesztett örülettől megriadtok,
S az elbukottat elkerülitek,
Feledve azt, hogy terjed a hideg.
Ne az riasszon, hogy kihül a nap,
Nagyobb veszély, hogy a szív hamarabb.
Ez a hideg reményt, hitet fagyaszt,
Amerre jár, nem várnak ott tavaszt. —*

*Elhalt a szó csodás zenéje,
Rám hullt a titkok, gondok éje.
Sötét gyűrűkben mind itt kavarg
A bűn, bűnhődés, művészet, tudás,
Gépóriások, hősök, árulás,
A népek üdve — jaj! a magyarok! . . .
Letérdelek, fajtám imába zárom:
. . . Fagyos szívekből nő a járom . . .
Kit meg nem ölhet gyűlölet hatalma:
Forrassz egygő a végső diadalra!*

FARKAS DEZSŐ.

Vak lelkész

(Farkas Dezső bátyámnak)

Görnyedt alakja csupa alázat,
s fájó bánat
fénytelen sötétrel öleli át.

Szavát dús, messzi világ boltozza,
s úgy foltozza
délceg, fiatal, egykori magát.

Sugárban nem fürdik, ha napba néz
s kékeres kéz
tiz finom ujja fest elé valót.

Hangok zengő homályát figyeli
s átöleli
a pompás szót éppúgy, mint a fakót.

Teste törékeny, csak lélekben él
s már nem remél
szivárványos nappalt, csak éjszakát,

mégis zengőbb, boldogabb az ajka,
hogyha dalra
fogja a vén, hűséges nótafát.

Mert lelkész ő, Ige felszenteltje,
Úr neveltje
s szolgálja annak, aki Messiás,

s mert tudja, hogy az élet világa,
ragyogása,
Vaknak is fénye: Krisztus, — senki más.

NOVAK ISTVAN.

Pár szó a sikeres népmívelés személyi és tárgyi feltételeiről

Irta: Kántor Mihály

Nagytudású, meleg szívű, volt magyar kultuszminiszterünk — Szinyei-Merse Jenő — mondotta nemrégen egy zeneintézet megnyitó ünnepségén, hogy akik ott tanulnak, azoknak meg kell ismer-
niök a magyar zenei anyanyelvet. Akik a magyarsághoz a zenén keresztül szólnak, érteniök és beszélniök kell azt a zenei nyelvet, amelyen a magyarság beszél. Tömörebben talán senki ezt meg nem fogalmazhatta volna, mint az miniszterünk szájából elhangzott, viszont megdöbbenőbb sem lehetett volna semmi más, mint a megnyitó után történt magunkra eszmélés: Istenem, hová jutottunk mi már ettől a nyelvtől?

Amennyire értelmellen és nemzetünkre nézve teljesen sikertelen, sőt egyenesen *magyarságárulás* az a munka, mely bennünket, magyarokat, idegen dallamokra, ütemekre kényszerít a mai divatos zenével, hogy ősi örökségünket, szép magyar dalainkat kiforgatják, átírják, megcsúfolják, éppen annyira értelmellen minden irányban minden munka, mely a közösségi életben a közösségi élet érdekében folyik, ha nélküli alapaiban az összekötő kapcsolatokat, elemeket. Teljes mértékben áll ez a nemzetmentő munkának szánt népmívelésre is. Ennek is megvan a maga anyanyelve, melynek értése és beszélése nélkül kár, sőt káros minden fáradság. Mint általában minden nyelvtudásnak, ennek is megvannak a maga személyi és tárgyi feltételei. Ezekről szeretnénk néhány szót ejteni.

A népművelő személye nem lehet hasonlatos a vásári kikiáltóhoz, akinek mindegy, mi van a kereskedő sátora alatt eladó áru. Semmi közössége, semmi kapcsolata nincs azokkal. Ő megteszi a maga kötelességét, amit bérért magára vállalt. De nem hasonlíthat a népművelő a jó tanárhoz sem, aki szerelmes a tárgyába és annak mélyítése, szélesítése érdekében emberfeletti fáradozásokra is képes. A jó népművelő személyének első meghatározója az, hogy egynek tudja-e magát érezni azzal a kicsiny közösséggel, melynek körében működni óhajt. A *sorsközösség* érzése ez, melynek szemléltetésére talán egyetlen történelmi időszak sem nyújtott bővebb

szemléltetési anyagot, mint éppen ez a mi korunk, mely féktelen viharával most száguld át felettünk.

Sorsközösség! Annyiszor emlegetik ma, hogy szinte divatos jelszónak tűnik fel. Ki tehet azonban róla, hogy ennek a szónak meg kellett születnie, és hogy élnie kell sokáig, mert életünkben, sorsunkban, jelenünkben és jövőnkben annyi hangsúllyal lüktet, hogy minden pillanatba hatása alatt vagyunk. Azt az érzést, melyet ez a szó megjelöl, a legszentebb körből, az édesanyánk, édesapánk, testvéreink drága közösségéből, a *családból* hoztuk magunkkal. A népművelőnek ezt az érzést fokozottabban kell éreznie, mert munkája kiterjedlebb családja: népe, nemzete sorsával függ össze. Talán ezek az egyszerű szavak fejezik ki leghívebben a népművelő sorsviszonyát:

Ez a föld: *a hazám,*
Ez a nép: *a népem . . .*
Minden, ami itt van,
Az én örökségem.

Azonban nem elég, hogy ezt a sorsközösséget csak érezze. Ezt vállalnia is kell. Ha erre nem képes, nem szólhat sok haszonnal.

Megnyilatkozásainkat, minden munkánkat, elhatározásainkat erősen befolyásolja a nézőpont, ahonnan tekintjük a dolgokat. Milyen távolság van a vásári kikiáltó, a szaktárgyáért élő-haló tanár és a népe sorsán sírni is tudó — mondjuk — népművelő nézőpontja között, és mily más lesz a célkitűzés, a munkarend és az eredmény. Ez a népművelő azt is megérzi, mire van szüksége annak a közösségnek, mellyel ő egynek érzi magát. Ez a *szükségérzet* lesz az igazi népművelő munka elindítója, mint ahogyan az egész emberi művelődésnek is ez az alapja.

Apostoli jellemvonás ez a népművelőben, de ha valakiből hiányzik ez az érzés:

„Szánts és vess; hagyjad másnak az áldozatot!” — mondaná neki ma is a „szent öreg” Kazinczy.

A jó népművelőnek is utólérhetetlen eszményképe az Úr, aki „életét adta barátaiért”. Az erkölcsi téren eltorzult világ, a jó cselekedetekben, igaz hitben, a szeretetben és önfeláldozásban szükkülő embervilág számára volt ő a példaadó népművelő. Népművelők voltak mindazok, akik a történelem során irányt adni és felemelkedést biztosítani tudtak szerencsétlenségbe, nyomorúság-

ba esett nemzetünknek, vagy kisebb körre szorítottan: falujoknak, vidéküknek. Ezek változtatták meg egy-egy táj képét, adtak sors-
társaiknak új szívet, új jellemet.

Hogy a magyar népmívelés eredeti elgondolásaiban is ilyen apostoli munkásokat keresett a népmívelőkben, mi sem bizonyítja jobban, minthogy a kiadott útmutatások és tervezetek felölelik az emberi, közelebbről a magyar életnek egész erkölcsi és anyagi világát. Isten nem egyformán mérte ki a képességeket: adott némelyeknek tudományt, némelyeknek gyógyítás ajándékát, némelyeknek nyelvek tudását, másoknak nyelvek magyarázását . . . amint a Biblia is megállapítja. A népmívelőnek kell azt megéreznie, miben lehet népének legjobban szolgálatára és azt is, hogy van-e benne erre való képesség?

Ha a képesség nem hiányzik, tehát ha a sikeres népmívelés személyi feltételei ezen a részen is biztosítva vannak, akkor a tárgyi feltételeket kell magának a népmívelőnek megvizsgálnia. Első és legfontosabb ezek között, hogy van-e elég tudása népe szükségletének kielégítésére? Fel kell mérnie azt a mezőt, akár lelki, akár gazdasági is az, amelyen dolgozni akar. Meg kell pontosan állapítania, hol? mit? és miért kell cselekednie? Nem könnyű munka ez. Sokszor évek eltelnek, sokszor már folyamában levő a munka, mikor újak jelentkeznek, és mindig, és mindig újabb erőfeszítést követelnek. Tehát jelentkeznek, hogy hol van hiány, szükséglet, mi az, amiben ez a művelődési szükséglet előállott, és miért kell azon segíteni? Egyetlen mozzanat is már ime sok irányban foglalkoztatja a népművelőt, és bizony ha a fáradozás után minden úgy menne, mint a karikacsapás, akkor is nagyon igénybe venné az apostolkodó ember idejét és lelki erejét. Azonban a dolgok rendszerint nem mennek simán. Az apostolkodással velejár a sokaság részéről a gúny, csúfolkodás, sokszor vesszőzés, meg a Golgota. Ha rosszul sikerül valamilyen kísérlete, kész a kacagás. Falumban pl. az egyik gazda nagyon korai burgonyát akart termelni. Olvasta valahol, hogy az ősszel elvetett gumók a földben szépen áttelelnek és ha a fészkeket még trágyával is melegítjük, nagyon korán hajtanak és adnak új burgonyát. A gazda egyenesen a többi gazdatárs érdekében is végezte kísérletét, és arra hívta fel a közfigyelmet, hogy a jó eredmény az egész falu közkincsévé válhatik. Eljött a tavasz. A burgonyából egy tö sem kelt ki. Az egész falu ezen nevetett. Azt csak később tudták meg, hogy télen át a jó meleg takaró alól a cigány-

ság az utolsóig elhordta a gumókat. Az ilyen bántó dolgok megin-
gatják a népmívelő biztonságát és bátorságát. Elkedvetlenedik, fél-
reáll. Hitének is kell tehát lennie a maga igaza felől, ami megtartja
munkája mellett.

Az így meghatározott népmívelő munkája feltétlenül sikeres
lesz. Tehát: *érzése és vállalása a sorsközösségnek népünkkel, ele-
gendő tudás és hit a szükségletek kielégítésére.* Bátor és kitartó lé-
lek, mint a hegylakóé, aki — ha tízszer is elhordta szikláiról a zá-
por és a vihar a sekély termőtalajt, — tizenegyedszer is felhordja
hátán az aljból a földet és újra kezdi a küzdelmet, mert az életet
csak ezzel a küzdelemmel lehet szebbé és boldogabbá tenni.

Fáy András mesél az íróknak

A kertészgyermek.

Menj fiam, így szól fiához a beteg kertész, szedj a kertben hasznos orvosi füveket számomra; balról a virágok közé ültetgettem azokat. Elment a tapasztalatlan gyermek, s megcsalatva a virágok ezernyi kellető színétől, tépdelt ezekből atyja számára, s a hasznos füveket, melyek köztök homályban születtek, elmellőzi. Italt készít sanyalódó atyjának, s halált nyujt neki benne.

Regényírók, a morált szerfelett ne pólyázgassátok.

Cukormíves.

A haldokló cukormíves ágya előtt egy asztalra tétette utolsó mesterművét, egy nagy süteményt, mely Belgrád várát ábrázolta. Nem halok meg egészen, így kiált fel meglegedetten, élni fogok az alkotásomban a maradék előtt. Szegény! Hányadik metamorphosiison ment azóta keresztül mesterműve!

Írócskák! Remélem értetek?

A vereshajú gyermek.

Egy asszony fűnek-fának dicsérte a maga vereshajú fiát. — Én csak kerekén kimondám: hogy csúnya, nagyfejű rőt gyermek biz az! — Őgy, de dicsérték már? szól neheztelve az anya. — Előted, meglehet, s gondolom, a dicsérők mind gyermekes asszonyok és férjek lehettek, kik félték, hogy te is vissza gyalázni fogod az ő gyermekeit; de én nőtlen, gyermektelen vagyok.

Ritkán gyanútlan előttem az írótárs tömjéne.

Moszkau égése.

Egy poéta utóbbi tizedünkéből, Moszkau égése leírásával kívánt a Pimpla csúcsára, s néhány forintocska birtokába jutni, melyikre inkább? nem vitatom. Utolsó álmatlan éjjelén dolgozott már a munkán, mely néhány sorig készen vala, amint éjfél tájban, a természet a maga elvont adóját vevé meg rajta, versgyártónk félholtra elaludt munkája felett. Hosszú kanóccal égett gyertyája, közel hozza fáradságos kéziratja, melyen a teremtésbe fáradt feje könyökére támaszkodva nyu-

godott. A hív éj, mint mondják, gyakran nappalunkat adja vissza; ez is, a jámbor, gazdag prédáról álmodott, melyet Moszkau üszkei közül rángatott ki. Láttá álmában a borzasztó lángokat, érezte fojtó gőzét az égés színeinek; de ő bátran forgott a tűz veszélyei között, hordta rakásra kincseit, mígnem a lángok belekaptak ruháiba. Erre felriadt, s im, — a koppantlan gyertya, szörnyű borzadására, kézirat-ját, benne reményét, sőt még egyetlen köntöse egy részét is elemész-tette már, s csak egy közel álló korsó víz mentheté meg magát és szobáját is a harapódzó lángok dühétől!

Nem azt akarám mesémben festeni, mint sepri egy perc el a szegény legény arany reményeit gyakorta; mert az Lafontaine tejcsalánykája után igen sikertelen törekedés lenne; hanem csak azt akarom a vége után kérdezni: nem jóltevő égés lenne-e ez a Moskaué, ha sok kéziratokkal ily kiméretlenül bánt volna, mint versírónk ezen boldog emlékezetű versezetjével?

A professzor és siket szomszédja.

Egy siket kedvteléssel dalolgatott. Hangos torka bosszantotta a szomszédban olvasgató professzort. — Ugyan barátom, miért dalolsz? hiszen nem hallod, amit dalolsz! — ezt kiáltja be végre alkalmatlan szomszédjának. — Igen, de hallják mások! — felel ez.

Már mi írók, ha siketek, vakok volnánk, csakugyan nem írnánk, sem poétáink nem énekelnének. Mi magunk szoktuk a munkáinkból áradó gyönyörűségnek leszedni a tejfelét. Köztünk maradjon a szó: akár mint gyönyörködjük közönségünk bennünk, de csakugyan legjobban gyönyörködünk mi önmagunkban.

Az ökör és a bika.

Az ökör szántott; kevély gúnnyal szemlélte őt a bika. — Ugyan derék munka, ha mondom! mennyit nem hallottam róla! pedig ezt a hitvány ekét a tavalyi borjú is elvinné. — Nem szólanálak meg, ha nem ingerelnél; felel csendes vérrel az ökör, de annál szegyenebb heverned, hogy telnék a munka töled.

Ha csak ilyet én is tudtam volna írni! ezt kiáltja pamlagán heverészve, minden munkára, Tunyaváry. — Csak rajta! pennát a pipanyomogató ujjai közé, tentát a kiaszott tentatartóba! Csak az a kár, hogy a remek apróként fejledez ki a toll végére belőlünk, nem ömlik, mint a gúny és gáncs a pipaszopogató s csókokkal ledérkedő szájon!

A két rózsá.

Nehezen szívelte az ablakban a hónapos rózsácska, hogy asszonya, pünkösdi táján, reá keveset ügyel, s a virágtartójába a kertből hordogat másfajtajúkat. — Mily hálátlan újságonkapás! így békétlenkedik; engem, ki egész télen gyönyörűsége voltam, új vendégért mellőzni! — Engesztelődj bohócska! így felel asszonya, télen volt a te időd, most sorsod az, hogy becsed vesszen, midőn az ezerlevelű nyílik.

Sok egykor kedves írónak kitelt már az ideje; de szűnjön nehezteni érte, sőt hálára emelje kezét az ég felé, hogy óriási haladás-sal elmaradt. Ki korának eleget téve élt, az örökkévalóságnak élt az!

A gyolcsos tót és majoros.

Egy vásznas tótot körülvesznek a major kutyái. Mérgesen hadazott ez rét-hátú botjával előre és hátra maga körül; de az ingereltetett ebek még dühösebben ostromolták. — Állj meg! vagy ballagj csendesen! ne hadazz! kiált a kriadt majoros hozzá. — Úgy cselekvék; nyugvásra tevé hódolja alá botját — s a kutyák egymásután elhallgatának.

Íróársaim! így bánjatok a gáncsoskodókkal! Nekem ugyan minden feleletem hozzájok csak ez leend: írjatok jobbat!

FIGYELŐ

EGY ISMERETLEN LÉVAY-LEVÉL.

Valamelyik nyáron — még a „boldog békében” — padláson porosodó öreg irások között kutattam. Ekkor akadt kezembe Lévay Józsefnek atyai nagyapámhoz, Novák Lajoshoz intézett levele. Azóta eltelt néhány esztendő s az annakidején félretett értékes irodalomtörténeti emlék a napokban újra elém került.

A levél keltekor nagyapám a sárospataki ref. főiskola közigazgatója volt s — Lévay leveléből kitünőleg — a főiskola nevében arra kérte az ősz költőt, hogy a sárospataki Rákóczi-ünnep fényét egy óda megírásával emelje.

Lévay József a kérésnek nem tett eleget. Hogy miért, — erről szól az alábbi levél, amit itt közreadok. Idézzel fel ez a közvétel Lévay József emlékét s legyen egy parányi adat azok számára, akik az ő életével és nemes egyéniségével foglalkoznak.

Ime a levél:

„Nagytiszteletű Igazgató Úr!
Igen tisztelt Uram!

Tegnap érkeztem haza Budapestről tíz napi ott időzésem után. Így csak most jutott kezembe Nagytiszteletű Igazgató Úr f. hó 8-dikáról hozzám intézett becses levele a Sárospatakon tartandó Rákóczi-ünnepség tárgyában.

Mély megilletődéssel olvastam a terjedelmes szép levelet, melyben oly magasztos lelkesedés tükröződik a szóban forgó tárgy és az azzal egybekötött eszmék iránt. Szinte azt mondhatnám, hogy ez maga is alkalmazható lenne az ünnepi program egyik pontjául.

Azonban sajnálattal vagyok kénytelen kijelenteni, hogy bármily megtisztelő is reám nézve az a nagybecsű bizalom, mely engem az ünnepi óda megírására szólít fel, annak eleget nem tehetek. Nem érzem már én lelkesemet oly repülékeny állapotban, hogy Rákóczi szelleméhez könnyedén és méltóan fölemelkedni bírnék s úgy énekeljek róla, hogy énekem az ő érte lángoló magyar szívek hű visszhangja legyen. Nehezemre esik min-

den próba s töprengő baráttal
nem örömet barátkozik a mű-
zsa.

Szivemből köszönöm mind-
nyájoknak rólam való megemlé-
kezését, különösen Nagytisztele-
tű Úrnak engemet érdememen
felül emelő szép sorait. Az ün-
nephez teljes sikert kívánok.
Szolgáljon az a sárospataki fő-
iskola jóhírnevének gyarapítá-
sára s a nemzet szellemének szil-
lárdóságára s emelésére.

Fogadja Nagytiszteletű Igaz-
gató Úr őszinte, szíves üdvözle-
temet s igaz tiszteletem nyilván-
nítását, mellyel maradtam

Miskolc, 1903. május 15.

alázatos szolgálja:

Lévay József.

A költő, mikor ezt a levelet ír-
ta, 78 éves volt.

Novák István.

VÁRKONYI NÁNDOR ÜZENETE.

A pécsi János Pannoniuss Társaság „Sorsunk” c. folyóiratának szerkesztője: Várkonyi Nándor, abból az alkalomból, hogy a folyóirat harmadik évfolyamát lezárták, az olvasóknak szóló üzenetbe foglalja szubjektív megjegyzéseit. Kedvenc témájával jön: a romlott fizlésű „művelt középosztályú” elem ellen kel ki, *akinek*

könyvespolcain *Cronintól Harsányi Zsoltig mindenkit megtalálász, csak igazi író nem.*

Igy Várkonyi.

Croninhoz, a bányászorvosból lett angol íróhoz semmi közünk. Harsányi Zsoltnak pedig nincs szüksége arra, hogy védelmére keljünk s helyet verkedjünk ki neki az igazi írók között, tehát hallgatnunk kellene, azzal a csendes mélabúval, hogy Harsányi Zsoltot, a nem igazi íróat választottuk meg társaságunk tb. elnökéül, hogy irodalmi munkásságának zsenégeit: Szóla!j, szóla!j, virrasztó! Ecce homo, Ember küzdj . . . , Magyar rapszódia, Az üstökös című élet-regényeit — hogy a többitől ne is szóljunk — a magyar írásművészet remekeinek bélyegeztük.

De ha már Várkonyi szerkesztő úrnak megengedte a „Sorsunk” olvasóközönsége, hogy szubjektív megjegyzéseket tehessen az „üzenet”-ében, engedjék meg nekünk is, hogy Várkonyi Nándornak Harsányi Zsoltra tett lekicsinylő meg-megjegyzését kereken vissza-utasítsuk, dacára annak, hogy ez a megjegyzés hatástalan tördőfés az ürbe, ami nem méltó ugyan arra, hogy foglalkozzunk vele, de nem méltó a kiváló magyar író emlékéhez sem.

TOMPA MIHALY
ISMERETLEN VERSE
 1842-BŐL.

E címen közölt — nagy kihagyásokkal — H. Kiss Géza az Irod. Közl. 1932. 308. lapján egy drasztikus verset, mely Tompa kézírásában maradt fenn. A szerkesztő a közlemény alá tett jegyzetben inkább Tompa által leírt versnek tartja. Bálint József pataki tanár útján alkalمام volt egy kéziratot látni, mely Lengyel Sámuel kézírásában a versnek bővebb, sok helyen eltérő szövegét tartalmazza. A közlő ugyanis (okosan) sokat kihagyott a versből s ezt jelzi is, de a nem jelzett helyeken is sok hiányzik a szövegből (Leányvárig 82 sor, Leányvártól 99, az intésből 20). A közölt szövegben is sok kifejezés enyhítve van. A vers alá a kéziratban e név van írva: Tompa. Bálint Józsefnek az apja Tompáról több dolgot jegyzett fel. (Irod. Közlemények 1919—21. 136. l.) Azt is, hogy kedvelője volt az ilyen latricanus verseknek. Nem lehetetlen*), hogy ez is tényleg tőle való. Az ismeretlen kézirat jobb az Irod. Közl. 1932. 300—10. lapokon közölt-nél.

Gulyás József.

*) Lehetetlennek tartom. Tompa egész élete csupa nyomorúság és szenvedés

volt, eltekintve 1837 előtti diákéveitől, s házasságának Kelemérben töltött pár-
 évnyi időszakától. Ez az oka, hogy köl-
 tészetén a pesszimizmus sötét fonala hú-
 zódik végig. — 1942-ben Tompa 25 éves
 s az Athenaeum révén már országos hí-
 rű költő, az irodalmi aeropág elismert-
 je. Feltehető-e hát, hogy éppen ebben
 az időszakban termelte volna az olesó
 drasztikumot. — Egyébként akár ere-
 deti, akár apokrif ez a rigmus, amyi
 bizonyos, hogy nem tekinthető irodalom-
 történeti adaléknak, s kár volt a nyil-
 vánosság elé teregetni, még kihagyások-
 kal is. Az, aki felfedezte, sem a népha-
 gyománygyűjtés anyagát, sem a Tom-
 pa költői termését, sem a magyar szép-
 irodalom kincsházának tartalmát nem
 gazdagította. A legtöbb költő asztal-
 fiókjában lehetnek „csak férfiakkak”
 jelzésű rigmusok (a Fáy Andráséban is
 voltak), de ezek a hibrid szülöttek
 valószínűen csak azért maradnak fenn
 — ha fennmaradnak —, mert szerzőik,
 elmúlásuk előtt, elfeledték kiselejtezni
 és tüzetvetni őket.

Szerk.

ORSZÁGGYÉLÉSI
GÜNYVERSEK.

Pasquilusok terén gazdag iro-
 dalomra tekintenek vissza az or-
 szágggyűlések, amint azt Pintér
 nagy irodalomtörténete is hang-
 súlyozza. (V. 713.) Ezek néha
 többször is kiadásra kerültek¹⁾,
 de a kiadottak közt vannak

¹⁾ Irod. Közl. X. 1900:96, 1899:
 240. Figy. XV. 148. l. Hazánk III. 76.
 IX. 151—53. l. A Hazánk szívesen kö-
 zölt ilyeneket. I. K. IV:347. l.

olyanok, melyeknek egyik vagy másik része kimaradt, úgyhogy ezeket ki kellene egészíteni.²⁾ Pl. a pataki könyvtár kézirat-tárában van egy vers az 1825-i diaetáról, (133. sz. 93., 98. l.), mely magyar közmondásokban bővebb szöveget ad. (A felvonas későbbi folytatása, a betegség leírása stb. 133:109.) Az 1825-i latin közmondásokat a Figyelő elhagyta (XV:153), a 133. sz. kéziratunk megőrizte (124., 135. l.). A Hazánk X. 237—38. lapjain között szöveg-nél a 135. sz. kéziratunk bővebb (122. l. 1833-ból). A 137. számú kéziratunk érdekes dolgot őriz a 138. lapján: az 1830-i országgyűlés követeinek prózai, többnyire magyar szövegű jellemzését³⁾. A 1739. számú kéziratunk 171. lapján s az 1679. számú kézirat 98. l., 3142. sz. kézirat 222. lapján Rádnay érseknek az 1834-i erdélyi országgyűlésen mondott ama szavai felett, hogy ő fejedelmi segítséggel ki tudná irtani a protestantizmust, elmélkedő rész van. A prózai mű Vergilius és Dante hatását mutatja. Szerző álomba merül. Megjelenik előtte Helvetius s elviszi egy halomra. Onnan egy tűzben álló szigetre lát,

hol papok égnék. (A kötet darabjai pap-ellenesek⁴⁾). Majd a boldogok szigete felé menve meg'át egy épületet, melynek felső emeleti ablakából Mária Terézia néz ki. Látja a kereszténynek diktátorsága alatt lévő ország lakóit: Bánfy Györgyöt, Teleki Sámuelet. E mű szerzője B. W(esselényi) Miklós (?). Ugyane mű az 1716. számú kéziratban is megvan.

E kötet 105. lapján az 1807-i országgyűlésről olvasható egy pasquillus. Címe: Az 1807-dik Esztendőben tartatott Országgyűlés alkalmatosságával Nemzeti Jussának sérelme miatt buzgó magyar, mint alább következik, így beszélgetett Hunniával. Pesten Julius utólján. (Kezdete: Hunnia, megbántott Anyánk.) Egy valaki ugyanazon Diaeta folytatásáról. (Kezdete: Azt beszélük, hogy Diaeta tsendesen folyt.) (V. ö. Hazánk VII. 159. l.)

Az 1781-i erdélyi szebeni országgyűlésről is van egy ismeretlen gúnyiratunk (766:13, 1680). Így sokat össze lehetne még gyűjteni s kiadni, ha lenne hozzá folyóirat. G. J.

²⁾ Hazánk IX. 157. Figy. XV. 148. l.

³⁾ A Hazánk X. 155. l. más a Kajdaci levele.

⁴⁾ Pl. Orvosi ellentmondás 1819. Szintén Rádnay ellen. Szerzője B. W(esselényi) Miklós (?).

KAZINCZY GÁBOR LEVELE
ISMERETLENHEZ
SZIRMAY ANTALRÓL.

Kedves druzsám,

Szívesen köszönöm a felvilágosítást. A catalogisatióra nézve az a véleményem, hogy Önnek annyi erő adattassék rendelkezése alá, hogy Ön a *mechanikai* munkától egészen felmentetvén, annak csakis felügyelésével bizatván meg, egészen a szellemi oldalnak fekhessék. S *ekkor*, úgy hiszem, a dolgban nincs semmi nehézség. A supplementák kiadását, az egész intézetre nézve, évről évre kell meghatározni.

Szirmaynak kell, hogy egy latin nyelvű autobiographiája is legyen. Kazinczy Ferencz ismerte s kiíratott belőle holmit. Nem tudom, ez van-e a *költemények* kötetében. Mert versekben is leírta életét.

A kikért darabokért holnap 12 óra felé elküldök.

Mikor nézhetném át a könyvtárban a MS-tok¹⁾ catalogiát, Önnek legkisebb terheltetése s idejének igénybe vétele nélkül?

Szíves baráti tisztelettel

K. Gábor.

A levél írója az írásból következtetve a beretti születésű

Kazinczy Gábor. A címzett valószínűleg Mátray Gábor, a Széchenyi-könyvtár őre. Idő: 1646 után. Szirmay Antal kéziratai a Nemzeti Múzeumban vannak. A címzett is ott keresendő — Patakon is vannak ismeretlen kéziratai: Bernáth József copfjáról vers, V. Ferdinándról latin vers, az újhelyi perceptorhoz írt verses levele, Péchy István szerencsétlenségéről. Az Autobiographia kézirata a Budapesti Szemle 1902. 112., 369. l. szerint lappang. A levél a sárospataki kéziratár birtokában van. G. J.

A SZTÁRAY ÉS SPLÉNYI
CSALÁDRÓL

érdekes verseket őriz a pataki könyvtár. II. Splényi Gábor szabolcsi főispán fia, Ferenc elvette Matskásy Annát.¹⁾ Erről szól a Matskásy-vár megvétele című vers. — Gróf Sztárayné-ről, aki véleményünk szerint Szt. Mihály szabolcsi főispán felesége volt, szól egy másik vers, az: Egy szép képnek leírása című, mely Erdődy Lajos tollából eredhet. (1667. 233, 1707. számú kézirat.) G. J.

¹⁾ Manuscriptok.

¹⁾ Nagy Iván VII. 222.

MAGUNKRÓL

ÉS EMLÉKEINKRÓL

DIÁKÉLETEMBŐL. Első előadói, irodalmi és szónoki sikerem.
A piaristák ujhelyi gimnáziumában végeztem középiskolai tanulmányomat. Mint a legtöbb rendes diákemver: kielégítő eredménnyel. Ennek oka talán abban is megtalálható, hogy már kamaszkoromban kezdtem a múzsával szeretkezni, s ez a koratavaszi szeladonkodás nőtlen életre kötelezett tanáraimban bizonyosan rossz vért szülhetett s ellenem hangolhatta őket.

Talán negyedik gimnazista lehettem, mikor az előadói emelvénnyel az első babérlevelet lehelte felém egy röpke szóban „Micu bácsi”, az intézet akkori igazgatója: Ormándy Miklós, aki Tompa Mihály pándánja volt prózában, mert virágregéket írt tárcacikkekben a Budapesti Hírlap hasábjain.

Szieber tankerületi főigazgató iskolalátogatásra jött, s a tiszteletére rendezett „matiné” műsorába engem is felvettek.

A dobogó (a katedra) egyik oldalán a főigazgató, másik oldalán a félelmetes „diri” (mert az volt ám Ormándy) foglaltak helyet. Középe az előadó „művészek” számára tartatott fenn.

Következtem. Pókainé kitöréseit reprodukáltam, amelyeket akkor hallatott, mikor két szerelmes fiát láncra veretve hozta Báthory István a szentpáli csatából, melyen tönkrement Békés Gáspár hadait. A drámai erő végigzúgott a termen, s a diákfejek csaknem összekocódtak tőle. (Az önképzőkori kritikusok véleménye szerint, Jászai Mari sem hozhatott volna ki több velőtrázó erőt a versből. E kritikától valószínűen megzavarodtam egy kissé, mert jelentkezni akartam a Nemzeti Színháznál, hogy vállalom Szofoklesz tragédiájában az Elektra szerepét.)

Még mielőtt a tetszésnyilvánítás diáktársaim torkából felharsant volna, Ormándy igazgató úr felém röpítette azt a babérlevelet, melyről fentebb szóltam. Letompított, szinte lehelletszerű hangon — hogy más meg ne hallja — ennyit mondott: Jól van.

Ez a babérlevél azonban olajágon sarjadt: a béke olajágán. Mert pár nap óta — ma már negyvenegynéhány év múltán megvallhatom — a begyemben volt ez a kis köpcös ember, s azon törtem a fejemet, hogyan kellene borsot törni az orra alá.

Értékes, komoly tanerő volt, de túlságbanment a diákjai korlátozásában, mozgási szabadságuknak valósággal ádáz ellensége volt. Minden nap végigsétált Újhely legforgalmasabb utcáján, a Kazinczy-utcán s ha egy diákot elcsipnie sikerült, hazakergette; ha pedig a diák megugrott előle, másnap elővette s irgalmatlanul megleckéztette.

Az én esetem Ormándyval egészen különös kis eset volt.

A főigazgató érkezése előtt néhány nappal egy délelőtt a tízperces szünetben valami kis dolgom akadt a pedellussal. A tíz perc leteltét jelző csengetyűszó még a pedellus félreeső lakásában ért s én szapora léptekkel igyekeztem a lépcsőház felé. Itt lépésenkint három lépcsőfokot „araszoltam” gémlábaimmal, hogy az óráadó tanár előtt benn legyek a tanteremben. Félegyházy Béla órája következett, ki a matézis tanára volt, ezzel a tantárggyal pedig hadilábon álltam, ennélfogva a tanárának sem lehettem kedvence. Szóval sietnem kellett.

Mikor felértem az emeletre, melynek folyosójára a tantermek nyíltak, majd elvágódtam . . . Nem dinnyehajon csúsztam meg, mint nagyapám, mikor a lábát törte, de valaki pompás lendülettel képenccserűtett. Ormándy volt a tettes, akit felfelé szökélésem közben észre nem vettem.

— Ne szaladj! — Csak ennyit mondott.

Lefékeztem felgerjedt indulatomat, siettem tovább, hogy megelőzzem Félegyházyt, nehogy a szabályszerűen lenyesett pofon után hátbaütést is kapjak, mert Félegyházy, ki egyébként civil tanár volt, a diákot nem elülről, de hátulról szokta inzultálni. (Ennek az utóbbi életrajzi adatnak ne tulajdoníts, nyájas olvasó, triviális értelmet.)

Ime, ez a magyarázata annak a csodának, hogy számomra olajágon termett az első babérlevél.

Még csak annyit e helyen, hogy dacára a túlszigorú fegyelmezésnek, szerettük mi azokat az újhelyi piaristákat, Ormándyval egyetemben; bár a kezük alatt lennék most is.

Első irodalmi sikerem a Millenium esztendejére esik. Ezt megelőzően már két esztendőt átverseltem. 1894-ben írtam meg első versemet Kossuth Lajos halálára.

Apámnak, második házassága révén négy malomtulajdonos sógora volt a jelzett évben, s március vége felé ellátogattunk az egyik sógorhoz, a zenmpléni Baeska községbe. Itt ért bennünket a lesújtó hír, hogy Kossuth apánk meghalt.

Nagyapám házánál volt egy harzi kanári. Ez a madár rögtön énekelni kezdett, ha a háziak közül valaki a varrógéphez ült s elindította.

Ma is szentül hiszem, hogy a malomzúgás készített éneklésre, mint ama kanárit a Singer-varrógép berregése. Merthiszen a megrendítő eseményről prózában is megemlékeztem volna a naplómban, mely soha meg nem íródott, de amelyet elvégre nekrológgal is kezdettem volna.

Apám megdicsérte a verset és azt mondta: Előre és felfelé, fiam! Én azonban egyelőre sem előre, sem felfelé nem indultam, mert nem bírtam kikászálódni a kamaszkori szerelmek sötét verméből. Ebben az eszményi veremben írtam a világfájdalom elégiáit. (Mint később látni fogjuk: ezeknek a rigmusoknak köszönhetem első szónoki sikeremet.)

De jött aztán fényes szárnyain az 1896-iki esztendő, Magyarországon ezeréves fennállásának ünnepi éve. — Fel a veremből, ahol egy kissé elsatnyultam, hiszen sokszor holdvilágnál egyebet nem vacsoráztam. Érettségi előtt álltam; meg kell erősödnöm, mert jön a második fogyasztó kúra: a magolás.

Mielőtt azonban nekigyürkőztem volna a ki dósabb táplálkozásnak és az összegező munkának, megírtam „Új ezredév hajnalán” c. ódámát s beadtam az önképzőkörbe némi aggodalmak között, mert a néhány nappal előbb tartott köri gyűlésen Bauer Lénárd, a kör tanárelnöke tudtunkra adta, hogy az alkalmi ódát ő fogja megírni, s megtörténhetik, hogy a köri gyűlésen konkurrensének fog tekinteni.

A bírálók versemet dicséretre ajánlották. A gyűlés után Bauer tanár úr elfogott a cinteremben.

— Farkas, — mondta, szokása szerint szipákolva, de szinte megkönnyebbültem — az ünnepélyen az ön versét fogják szavalni.

— Köszönöm tanár úr, — hálálkodtam meghatottan.

A verset egy osztálytársam szavalta el a városi színházban tartott ünnepélyen, nekem elég volt ugyanakkor Árpád szerepét megjátszanom Vörösmarty „Árpád ébredése” c. előjátékában, melyet a költő a Nemzeti Színház megnyitására írt.

Nagy napom volt ez a nap. Versemet szavalták, Árpád apánkat személyesítettem — 18 évvel a vállamon; s a verset az egyik helyi lap is közölte. (Kár volt a nyomdafestékért.)

Az előadást végignézte az egyik középpáholyból Stefánia kir. hercegnő, Rudolf trónörökös özvegye (akkor már herceg Lónyay Elemérné) is.

Mikor mint Árpád kiléptem a színpadra, a főhercegasszony azt a megjegyzést tette, a szomszéd páholyban ülők fülehallatára:

— Fejedelmi alak.

Ha tudta volna, hogy fejemen a sisak, vállamon a fejedelmi palást hány kilogrammot nyom, azt mondta volna:

— Szegény fiú.

*

Első szónoki sikeremet másodéves jogászkoromban arattam — a szabolcsi Kótaj községben, ahová a pataki főiskola ünnepi követeként kerültem egy húsvéti ünnepen.

A „futáson”, a követek „felvételi vizsgáján” átestem, bár a nagypénteki prédikációból egy betűt sem tudtam, de hálistennek véletlenül szerencsém volt: nem abból kellett felmondanom a leckét.

Buj, Kótaj szabolcsi községeket választottam igehirdetői működésem színteréül. Nagyszüleim ujhelyi otthonában vakációztam, itt kellett befejeznem az előkészületeket.

A nagyhét szerdáján elő kellett vennem a nagypénteki prédikációt; legfőbb ideje volt. Feldúltam az egész házat, de nem találtam sehol. Mit csináljak? Holnap reggel indulnom kell, ha török-szakad. A széniornál ott vár a szabóm expenznótája és még egypár könyörtelen tartozási kimutatás. Predikációs könyvem nincs. Irnom kell tehát egy prédikációt. De hol vegyek hozzá textust? Hiszen bibliám nem volt soha. Belenéztem a kegyes híveknek szóló pátensbe. „És felderült zordon homlokom”. Találtam benne egy textusnak való bibliai citátumot. És megírtam a prédikációt, Isten ne vegye bűnül.

Mánap délelőtt egy talyigán Kótajba érkeztem. A paplakon hárman fogadtak: a fiatal pap, a felesége, és a pap huga, egy csinos és kedves fiatal leány.

Egész alkonyatig rekviráltam, azután a papéknál egybegyült társaságot kellett szórakoztatnom, amint az egy jólnevelt legátushoz illik. A prédikációt csak lefekvés előtt vettem elő. Átfutottam, aztán

a párnám alá tettem. Reggel majd kilopódzik alóla s teljes egészében bekvártélyozik a koponyámba.

Szorongó érzések között léptem be másnap a templomba, a pap oldalán. Tekintetem végigfutott a gyülekezeten. Hálistennek, intelligens embert nem fedeztem fel a padosorokban; nem fogak lámpalázt kapni. De alighogy fellelegzettem, megérkezett J. földbirtokos egy ragyogó szépségű hölggyel: a tulajdon hajadon leányával. Jól emlékszem, ugyanazt mondtam magamban, mint Harsányi Zsolt utolsó regényében Melinda, mikor Galgó törbecsalta: Végem van!

A szószékben egy darabig újkori Demonthenesként ragyogtam, de a predikáció közepe táján megszűnt a ragyogás; elnyelte a köd. Ha fel nem csapok legátusnak, s mint ilyen nem kerülök Kótajba, sose hittem volna el, hogy egy pár leányszem ragyogásától köd is képződhetik. Olyan köd, mely vetekszik az angolszász légi banditák műrostos köpenyegével. Ettől a ködtől az elejtett fonalat nem tudtam megtalálni, még a magam elé fektetett kézirat segítségével sem.

Mit csinálhat ilyen esetben egy ötletes alanyi költő? Elmondtam prózában diákkori verseimből hármat, melyeket Vajda és Reviczky hatása alatt követtem el.

Ha igaz az, hogy a költőnek ünnepe van, mikor prózában szólal meg, akkor én Kótajban kétszeres ünnepet ültem.

A szokatlanul újszerű, a homilétika szabályaira fittyethányó predikáció befejezéséül Vajdának válaszoltam tömören arra a kérdésére, hogy: „Semmit soha vissza a temető?”

A válasz egy szóból állt: Feltámadunk!

Szóltam még egy pár szót a mitológiai Főnix madárról, mely a középkorban a feltámadás szimboluma volt, aztán bementem az áment és lejttem a katedráról.

Otthon azzal fogadtak, hogy megkerült a nagypénteki predikáció.

— Hol volt? — kérdeztem.

— Nagyanyád takarta be vele a tejesköcsögöt — felelte nagynéném.

Attól tartottam, hogy a kótaji kudarc miatt nem engednek többé legációba. Patakra vissztérve megkérdeztem a közigazgatót (későbbi apósomat), hogy a kótaji pap megküldte-e már a reám vonatkozó működési bizonyítványt.

— Megküldte, — felelte az igazgató.

— Szabad tudnom, hogy mit tartalmaz?

— Semmi különöset. Azt írja benne a lelkész, hogy a legátus épületes egyházi beszédeinek tartásával nagyban hozzájárult a hívek ünnepi érzéseinek fokozásához.

Micsoda csupaszív-ember volt az a kótaji pap. Nem udvaroltam a hugának, s mégsem írta meg az igazat.

F. A.

GESZTELYI EMLÉKEIM. A zempléni Gesztely község az én kedves szülőfium. Ott születtem, a Keresztanyán. Édesapám nevet akarván adni a tanyának, keresztet állíttatott az országút és a tanyához vezető út által alkotott egyik sarokra. A keresztet fából rótták, ez az időben elpusztult. Magam sohasem láttam. Helyére vasból készült kereszt került, a vándorra néző oldalán az Istenemberrel. Az akkori öregek beszélték, hogy egy garázda legény részegen teljes erejéből hozzávágta a fokosát s hetykélkedő hangon azt kiáltotta: A réz istentől se félek! — A fokos visszapattant a keresztről s úgy találta halántékon a legényt, hogy az holtan rogyott össze. — Ez a kereszt jelenleg a templom udvarán van.

Életem legelső emléke ehhez a tanyához fűződik.

Egy éves voltam. Sokan nem hiszik el, hogy az ember egyéves korára vissza tud emlékezni. Nos, én azok közé a csodalények közé tartozom, aki ma is emlékszem egy első életévemben lejátszódott kedves jelenetre.

Akkor költöztünk Kassára, két testvérbátyám iskoláztatása végett.

Indulóban édesanyám karjára vett és azt mondta:

— No, csöppségem, búcsúzzál el nagyapától.

Ránéztem nagyapára s ki akartam mondani, hogy: nagyapa. De csak annyit tudtam, nagynehezen kigagyogni: A... a... a...

Nagyapám magához ölelt se összevissza csókolt. Aztán kocsira ültünk s elindultunk. Ma is látom magyarruhás alakját — mert más ruhát soha életében nem viselt —, amint búcsút integet felénk.

Tíz év múlva láttam újra Gesztelyt. Budapestre vitt apám, hogy ott irasson be az iskolába. Ongán kiszálltunk. Kocsi várt bennünket s elvitt Gesztelyre, ahol ezúttal legnagyobb élményt jelentett számomra egy vasárnapi mise, melyen apámmal együtt jelentünk meg. Nekem, kölyöknek, szörnyen tetszett, hogy a mi padunknak ajtaja van, melyet kulccsal kell kinyitni s csak mi ketten ülünk benne. Gyerek-

ésszel nem jöttem rá, hogy ez bizony természetes dolog, hiszen apám az egyház kegyura. (Hatvan év múlva én kerültem a helyére.)

A következő évben két kellemes, vidám hetet töltöttünk szülőfalumban.

Akkoriban éppen a cséplés idejét verejtékezték át a falusiak. A cséplési munka nagyon érdekelt s egy este, séta közben, a szérüskert felé tartottam, ott csépeltek az áldást. Elkéstem. A gép leállt, a munka aznapra befejeződött.

Az emberek, az asszonyok azonban még nem oszlottak szét. Karikába ülve hallgattak egy idősebb embert.

— Mit csinálnak itt? — kérdeztem.

— Pihenünk és hallgatjuk János bácsit. Mesél nekünk, — mondotta egy asszony.

— Hallgathatom én is?

— Hát mán hogyné, — szólalt meg a mesemondó. — Tessen lecsücsülni.

Leültem a gyepre.

János bácsi pedig elmondott egy régi gyönyörű szép mesét. Magyar tárgyú volt a mese, mert a nádorispán szerepelt benne, ez a közjogi méltóság pedig minden időben magyar különlegesség volt.

„A három mogyoró” volt a mese címe. Nagyon tetszett nekem, vázlatot készítettem róla, később kidolgoztam, de mert a nádorispánnak igen csúf szerepe volt benne, kilőttem őméltóságát a mesevilág napos platójáról (mintahogy rossz színészeket szokás a színpadról) s helyét egy testőrkapitánnyal töltöttem be.

Igy kezdtem gyűjteni a meséket, regéket, legendákat, mondákat „Meseország kincsei” c. alatt. A három mogyoróról szóló mesét a rádióban is elmondottam.

Aztán ismét eltelt tíz év s nekem Szerencsre kellett mennem sorozásra. Szerencsről hogyné ugrottam volna át Gesztelyre. Volt hová szállnom, még élt ott s ott lakott nagynéném: csicseri Orosz Lajosné. Koszorút köttettem nagyapám és édesapám sírjára s útrakeltem. Gesztelyen első utam a temetőbe vitt, ahol elhelyeztem a koszorúkat egymás szomszédságában porladó kedves öregeim sírjára.

Meglátogattam aztán Kromcsák János esperes-plébánost, aki annakidején megkeresztelt. (Bizony egy kicsit régen volt az a keresztelő.) Szívesen fogadott, s jóideig elbeszélgettünk.

Nevezetes ember volt ám Kromcsák főisztelendő. Róla beszéltek,

hogy valamikor, a boszniai okkupáció idején, egy társaságban ugratni kezdtek.

— Könnyű neked, — mondta az egyik úr — nem kell katonászkodnod.

— Eh, — tette hozzá a másik — volna is neki mersze háborúba menni.

Kromcsák felugrott s méltatlankodva harsogta:

— Micsoda? Hát azt sem tudjátok, hogy negyvennyolcban honvéd voltam? Ide nézzetek!

Felrántotta a reverendáját, s elötűnt alóla a csizmájába gyűrt piros nadrág, melyet még akkor is viselt.

— Látjátok? Most is viselem. S ha hív a haza és el kell menni, csak a reverendát kell levetnem s honvéd vagyok újra. (Mesét kellett volna írni a 40 éves pirosnadrágról. Szerk.)

Bizony, „vizitációra” történt „előállításom” óta nem voltam Gesztelyen. De remélem, hogy a jó Isten kegyelméből még egyszer látni fogom az én kedves szülőfalumat.

Szányi Aladár.

A FÁY ANDRÁS TÁRSASÁG

ÉLETE

Halottainkról.

Harsányi Zsolt és a Fáy András Társaság.

A halálát közvetlen követő órák, napok, hónapok fekete gyászja már talán ma is a múlté, de ragyogó írásainak varázsa el nem múlik a tűnő idővel.

Most, halála után néhány hónappal, nem búcsúzom tőle, el nem parentálom, a sablonnak hódolva. Egyébként sem volna értelme a gyógyuló lelki sebek kiújulását előidézni. Koporsójánál Ravasz püspök, Csalló Kálmán, vitéz Törs Tibor, a sajtóban Papp Jenő, Dékány András és mások ragyogó színekkel festették meg szellemi portréját s találóan rajzolták meg kivételes egyéniségét, méltatták írói érdemeit, ismertették szokatlan, szinte csodálatos s valósággal vabankra menő életmódját, melyet a munka láza irt elő számára.

Arról meg éppen nem beszélhetek, hogy rám, igaz barátjára nézve milyen különös veszteséget jelent az ő elomlása.

E sorokban egyszerűen csak hálát adok a Teremtőnek azért, hogy nekünk adta őt — örök és szenvedélyes szerelmesül a magyar műzának, szépítőjéül árva életünknek, s áldom azt a gondolatot, hogy a Fáy András Társaság tb. elnöki tisztségét reá ruházzuk, mert ennek a gondolatnak testetöltése közelebb hozta hozzám — talán azért, hogy nehezebben váljak el tőle s nyájas emlékénel gyakrabban időzzek, mint sokan mások.

Tb. elnöki tisztségét sohasem foghegyelte.

Mikor — 1941 februárjában — társaságunk megalakult s tudattam vele megválasztását és arra kértem, hogy folyóiratunk: a Zempléni Fáklya részére adjon valamit, a következőket írta:

Kedves Barátom, -

H. elnökségemet nagy megtiszteltetéssel venem. Hiszen megkísértem néhányan is a Társaságnak, csak nem tudom, mikor alkalmas. Ha Presly májusban ott len, csak utána irgalmazhatók, mai pedig május végén már kezdem inni idek nagy repélyemet. Reméljük, hogy a repély befutása után valamikor kire ismét megvárhatjuk a dolgot. Hacsak még nem voltam, örvendő napok és évek ismétrepéni, főleg nemélsz kémméltósodnak.

A lap némán új novelláimnak alkalmasított helyekenbe mint lehet. De talánok bizonyán valami sajnálatok emléke, ha káros, sőt a halálukkal az egy millió költésük. Kélek, id nap, mikor alkam megindulni.

Az barátságod melletti időről

Hamari Zolt

VI. III. 20.

1942-ben kellett megtartania székfoglalóját. A kitűzött határnapon azonban, komoly okok miatt, nem juthatott el Szerencsre.

1943-ban, Fáy András születésnapján, május 30-án kívántuk megtartani első nagygyűlésünket s megígérte, hogy erre — ha csak barrikádok nem állják útját — okvetlenül eljön s megtartja székfoglalóját. Alapító tagunk: vitéz Törs Tibor társaságában készült a nagygyűlésre, melyet a Zempléni Fáklyában már jóelőre jeleztünk.

Elmaradt a nagygyűlés, elmaradt a székfoglaló.

Május 30-ika a múlt évben a hó utolsó vasárnapjára esett (a hősök napjára) s e vasárnap délelőttjén leplezték le Szerencsen, stilszerűségi okokból, a hősi emléket. Nem sikerült rábírnom a községi előjáróságot, hogy csináljunk közös napi programot.

1943 november 29-ike aztán kettévágta a Társaság és Harsányi Zolt között fennálló kapcsolatot. Ezen a végzetes napon bukott arera a százkezü mester, íróasztalánál.

Le akarta győzni a munkát — írta Papp Jenő — de a munka győzte le őt és lefektette saját külön halottas ágyába: az íróasztalára.

Harom otthona (a Béla király-úti villa, az Uj Idők szerkesztősége, a Vigszínház) közül nem látja többé egyik sem; nem látja

többé András fia, „Zajzon Éva“ huga és nem láthatja falai között színről-színre soha e világi életben társaságunk székhelye: Szerencs.

Szeretetünk és végbúcsunk jeléül társaságunk nevében köszörűt küldtem koporsójára.

Csendes pihenést, vándortestvérem, békés jóéjszakát, Zsolt!

Zsoldos Benő, Társaságunk tb. tagja

1943 december 4-én Budapesten meghalt. Elgázolta egy rohanó villamos. Isten tudja, hogy hanyadik áldozata ennek az átkozott gépkorszaknak, mely milliószámra szedi ártatlan áldozatait a szerencsétlen emberlőmegekből.

Együtt hallgattuk a jogot Patakon, ahol született; akkor ismertem meg. Kedves, szelíd, jóindulatú, szenvedélymentes ember volt. Nem dohányzott, nem italozott, nem táncolt, nem sportolt. Az igazság szolgálatát választotta élelpályául, táblabíró lett, s hivatásán kívül csak szeretett családjának és nemes hivatásának élt.

Mint író legnagyobb előszeretettel az öreg, elsárgult fóliánsok között lapozgatott, s azokból érdekes szemelvényeket közölt, legtöbbször fővárosi folyóiratokban és heti lapokban; de nagy számmal voltak eredeti írásai és műfordításai is.

Egyellen fia volt a Magyar Tudományos Akadémia pályakoszorúzott Thukydides-fordítójának: az aszkéta-életet élő Zsoldos Benő pataki tanárnak.

Barátságunk, mely a Sárospataki Ifjúsági Közlöny szerkesztése közben szövődött, mindvégig zavartalan maradt; csak az volt számomra minden időben veszteség, hogy Pest felszívó ereje térben messze sodorta tőlem.

Mikor nyugalomba vonult, Patakra akart visszaköltözni. De nem engedte a hamis ragyogású mágnes: Budapest. Ez okozta váratlan tragikus halálát. Hiszen Patakon el nem ültette volna a villamos s ma is ott sétálhatna kedvenc helyén: az iskolakertben, a platánok árnyékában, Lorántffy Zsuzsanna, Tompa Mihály, Erdélyi János, Kazinczy Ferenc és Gábor szobrai környékén.

Kedves emlékét híven megőrizzük.

Mók Ferencné sz. Féreghy Gizella r. tagunk

szintén meghalt. Gálszécsen született, Fáy András szülőfalujának szomszédságában. Társaságunk r. tagja volt. Rendkívüli sokoldalú

közéletű tevékenységet, értékes irodalmi munkásságot fejtett ki. Irodalmi működését a zemplénmegyei Bodroghözön, pusztai otthonában kezdte. Számos novellát és regényt írt. De írt társadalmi és politikai cikkeket is; angoltól is fordított. Amerikában szerkesztett magyar ujságoknak tudósítója volt, ugyanitt egyfelvonásos szindarabját is előadták angol nyelven. Több irodalmi társaságnak volt tagja. Különféle zenei szaktanfolyamokat végzett, a szociális tanfolyam oklevelét is elnyerte. Tanulmányutakat tett európai országokban s az Egyesült Államokban. Huszonnégy állam Nemzeti Bizottságával több mint két évtizeden keresztül állandó levelezésben állt. Három nemzetközi kongresszus előkészítő munkájában vett részt, de mindig első volt szemében a magyar nemzeti ügy. A magyar élet megújítása érdekében harmincöt előadást tartott.

Társaságunkkal szorosabb összeköttetésben nem állott, mert nem állhatott. Az életből való kiszakadása érzékeny vesztesége a nemzeti kultúrának.

Farkas Andor.

TAGJAINK MŰVEIRŐL ÉS SIKEREIRŐL.

Vitéz Törs Tibor, társaságunk alapító tagjának a Kormányzó Úr megengedte, hogy a *bolgár Szent Sándor rend III. osztályát a csil. taggal* elfogadhassa és viselhesse.

Ifj. Ambrózy Ágoston r. tag, akinek eddig csak versei és szindarabjai kerültek a közönség elé, *Tíz perc* cím alatt regényt írt, melyet a fővárosi sajtó az új magyar irodalom nyereségeként könyvel el. A kötetet Fáy Dezső címlapja díszíti.

Dragorits Eugénia r. tag az Új Idők regénypályázatán elnyerte az 5000 pengős pályadíjat. Nem fűzünk hozzá kommentárt, csak egyszerűen és szívből kívánunk további sikereket a Zempléni Fáklya kitűnő munkatársának.

Farkas Eszter r. tag a Munkácsy, Benczur és Mészöly centennáriumok alkalmából a Múcsarnokban rendezett tavaszi tárlaton a *csend-életfestők sorában keltett feltűnést* erős formálátással festett képei kiállításával.

Gulyás József r. tag *Sárospatak a magyar írók tollán* cím alatt egy füzetet bocsátott közre. A sárospataki közművelődési bizottság kiadásában jelent meg.

Meilinger Dezső kültag a Múcsarnokban rendezett tavaszi tár-

laton a szakrális művészi alkotások között temperában festett *Ecces Homo*-jával a legnemesebb élményben részesítette a tárlatlátogató közönséget. Képe: — a fővárosi sajtó szerint — újszerű, átélt, színes és erőteljes változata az örök témának.

Megemlítjük itt, hogy a tárlaton nagy elismeréssel adózott a közönség Horvai Jánosnak, aki *Fáy András portréját* állította ki.

Mészáros Pál kültag a múlt év december havában „*Letűnt századok magyar zenéje*” címen tartott nagysikerű előadást a Rádióban, előadó énekművészek közreműködésével.

Pásztor Zoltán r. tag a magyar nótakultusz szolgálatában egy kötetnyi irredenta dalt szerzett „*Visszadalolt városok*” cím alatt, s ezeket a dalokat zenés játék keretében mutatta be a f. év elején a *Magyar Művelődés Házában*. A nóta-játékot Gál József rendezte s az előadáson fővárosi művészek működtek közre.

A FÁY ANDRÁS TÁRSASÁG ÚJABB TÖRZSTAGJAI:

Dr. Bárány János kórh. orvos, Sátoraljaujhely; Bernáth Gyula v. pénztáros, Sátoraljaujhely; Dr. Bohus Lajos orvos, Szerencs; Danyi József. ny. ref. lelkész, Erdőbénye; Dobos Sándor ref. esperes-lelkész, Ladamóc; Etsedi Lajos tk. int. tanár, Sárospatak; Fővárosi Pedagógiai Könyvtár, Budapest; vitéz Füzessey Sándor főszolgabíró, Sárospatak; Kovács László ref. lelkész, Taktakenéz; Remes Ernő rk. lelkész, Mezőzombor; Téchy Lajos adóhivatali főnök, Sárospatak.

HIBAIGAZÍTÁS. A Zempléni Fáklya III. évf. 1. számába értelemzavaró sajtóhibák csúsztak be.

A 2-ik oldalon 7000 m. helyett 1000 m. értendő.

A 22-ik oldalon „nem téve be” helyett „nem tevé be” olvasandó, illetve értendő.

TÖRZSTAGJAINKHOZ. Az anyagárak és munkabérek nagymérvű emelkedése s a papírgyártás korlátozása következtében a Zempléni Fáklya terjedelmét csökkenteni voltunk kénytelenek.

Ez az oka, hogy a Z. F. III. évfolyamának 2. és 3. száma (ez a kettős szám) nem 96, de 64 oldalnyi terjedelemben jelent meg.

Közljük továbbá e helyen, hogy mindazokat, akik a Z. F. címükre megküldött számaikat megtartották, vagy az évi 6 P előfizetési

díjat megküldötték, törzstagjaink sorába iktattak. Ez a tagság 3 évig tart.

Ne ítéltsünk meg ezért az eljáráseért.

Nemzeti létünk válságos napjaiban s e válság által előidézett rendkívüli viszonyok között nem tehetjük meg azt, hogy magyar testvéreink soraiban személyesen toborozzunk híveket a Fáy András Társaság és Folyóirata: a Z. F. számára.

Eljárásunkat kérjük jóváhagyni s annak az önérzetnek tulajdonítani, hogy — és ezt mi biztosan tudjuk —: a magyar kultúra derékhadának alkotórészét képezzük. Bizonyosság erre immár országos hírünk, mely egyrészt a Magyar Kormánynak, másrészt lelkes tiszteletbeli, alapító, rendes, valamint törzstagjaink közreműködésének és áldozatkészségének köszönhető.

Közljük végül, hogy a tagdíjak könnyebb kezelése s az azzal hátrálékban levők pontosabb nyilvántartása céljából *az irodalmi évet véglegesen a naptári évben állapítottuk meg s a Z. F. III. évfolyamának 4-ik számát ebben az évben kívánjuk olvasóink és tagjaink kezébe juttatni. Nyujtson nekünk ehhez oltalmat a Magyar Isten!*

A Z. F. szerk. bizottsága.

A szerkesztőbizottság elnöke:

FARKAS ANDOR.

A bizottság tagjai:

MOSOLYGO JÓZSEF, MARTON LÁSZLÓ, ZOMBORY ANDOR.

A szerkesztésért és kiadásért felelős: FARKAS ANDOR.

A szerkesztőség és kiadóhivatal: TAKTASZADA.

Nyomatott Ludvig István könyvnyomdájában Miskolc, Rákóczi-utca 18. Tel. 18—69.

Zempléni Fáklya

a Fáy András Társaság kiadásában jelenik meg. — Minden cikkért írója felel. — A folyóiratot a társaság törzstagjai tagilletményként kapják, az évi 6 P tagsági díj befizetése ellenében.

Megjelenési ideje 1945 január elsejétől a naptári évvel egybeesik.

Ebben az évben megjelenik a III. évf. 4. száma is.

Akik tagdíjjal hátralékban vannak, azoktól e kettős számmal búcsút veszünk.

